

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Οι αντιλήψεις των εφήβων για τις σχέσεις τους με τους γονείς και ο ρόλος τους στην ικανότητα προσαρμογής στο κοινωνικό περιβάλλον.

Μάγγα Σπυριδούλα (Α.Μ. 20916)

Τριμελής Επιτροπή

Αντωνοπούλου Αικατερίνη, Επίκουρη Καθηγήτρια (επιβλέπουσα)

Μαριδάκη-Κασσωτάκη Αικατερίνη, Καθηγήτρια

Μητούλα Ρόϊδω, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Αθήνα, 2014

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Οι αντιλήψεις των εφήβων για τις σχέσεις τους με τους γονείς και ο ρόλος τους στην ικανότητα προσαρμογής στο κοινωνικό περιβάλλον.

Μάγγα Σπυριδούλα (Α.Μ. 20916)

Τριμελής Επιτροπή

Αντωνοπούλου Αικατερίνη, Επίκουρη Καθηγήτρια (επιβλέπουσα)

Μαριδάκη-Κασσωτάκη Αικατερίνη, Καθηγήτρια

Μητούλα Ρόϊδω, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Αθήνα, 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	4
Abstract.....	5
Εισαγωγή.....	6
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΦΗΒΟΙ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ.....	7
1.1 Εφηβεία-Εννοιολογικές διασαφήσεις.....	7
1.2 Εκφάνσεις της συμπεριφοράς των εφήβων.....	9
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΣΧΕΣΗ ΕΦΗΒΩΝ-ΓΟΝΕΩΝ.....	12
2.1 Γονεϊκή τυπολογία-Εννοιολογικές διασαφήσεις.....	12
2.2 Οι επιδράσεις της γονεϊκής τυπολογίας στην εφηβεία.....	15
2.3 Σκοπός της παρούσας έρευνας.....	18
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΣ.....	19
3.1 Συμμετέχοντες.....	19
3.2 Ερευνητικά εργαλεία.....	19
3.3 Διαδικασία.....	21
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	22
4.1 Περιγραφική ανάλυση.....	22
4.2 Συσχετίσεις.....	26
4.3 Απλές παλινδρομήσεις.....	29
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ.....	32
Βιβλιογραφία.....	37
Παράρτημα.....	39

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα εξετάζει τις αναδρομικές αντιλήψεις των εφήβων για τις σχέσεις τους με τους γονείς τους καθώς και το ρόλο των αντιλήψεων αυτών στην ικανότητα προσαρμογής των εφήβων στο κοινωνικό τους περιβάλλον. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 136 μαθητές Α΄ και Β΄ λυκείου (μέσος όρος_{ηλικίας} = 15,56 έτη, τ.α. = 0,69) από ένα δημόσιο Λύκειο της ευρύτερης περιοχής των Αθηνών. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν (α) το Ερωτηματολόγιο Γονεϊκής Τυπολογίας «Parenting Styles and Dimensions Questionnaire-PSQD» (Antonopoulou, Alexopoulos & Maridaki-Kassotaki, 2012, Robinson, Mandleco, Olsen & Hart, 1995), (β) η κλίμακα αξιολόγησης της αυτοεκτίμησης του Rosenberg (Rosenberg Self-Esteem Scale, Rosenberg, 1965) και (γ) το Σύστημα Achenbach για Εμπειρικά Βασισμένη Αξιολόγηση της συμπεριφοράς-ΣΑΕΒΑ (Achenbach System of Empirically Based Assessment) (Achenbach, 1991, Roussos et al., 2001). Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι αντιλήψεις των μαθητών για την μητέρα και για τον πατέρα τους επιδρούν σημαντικά στην εμφάνιση προβλημάτων συμπεριφοράς. Όσο περισσότερο οι έφηβοι αντιλαμβάνονται τους γονείς τους ως υποστηρικτικούς τόσο η εκδήλωση προβλημάτων συμπεριφοράς περιορίζεται. Το αντίθετο φαίνεται να συμβαίνει με την επίδραση των αντιλήψεων των μαθητών για τους αυταρχικούς γονείς.

ABSTRACT

The present study examines adolescents' retrospective perceptions of their relationship with their parents and the role of these perceptions in adolescent ability to adjust in the social environment. The sample was consisted of one hundred and thirty six students with an average age of 15.56 years old (s.d. = 0.69). The participating students came from one public secondary school of the broader area of Athens. The following tools were used: (a) the Greek version of the Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (PSQD) (Antonopoulou, Alexopoulos & Maridaki-Kassotaki, 2012, Robinson et al., 1995), (b) the Rosenberg Self-Esteem Scale (Rosenberg, 1965) and (c) the Greek version of the Achenbach System of Empirically Based Assessment –ASEBA (Achenbach, 1991, Roussos et al., 2001). The results of the study showed that students' positive perceptions of their parents' typology can affect the occurrence of youth behavior problems.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εφηβεία είναι ένα πολύ σημαντικό στάδιο της ζωής του ανθρώπου που οδηγεί στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς του. Το οικογενειακό περιβάλλον αποτελεί έναν από τους βασικότερους προσδιοριστικούς παράγοντες του ατόμου, αφού όσα διαδραματίζονται μέσα σε αυτό επηρεάζουν άλλοτε θετικά και άλλοτε αρνητικά το χαρακτήρα και τον τρόπο συμπεριφοράς του μέσα στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Σκοπός αυτής της έρευνας είναι να εξετάσει το ρόλο των αντιλήψεων των εφήβων για τη σχέση τους με τους γονείς τους στην ικανότητα προσαρμογής των εφήβων στο κοινωνικό περιβάλλον.

Το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αναφέρεται στην εφηβεία και αναλύει τους παράγοντες που επιδρούν στην ψυχολογία και κατά συνέπεια στη συμπεριφορά των εφήβων στο πλαίσιο της οικογένειας και της κοινωνίας γενικότερα. Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφεται η βασική διάκριση των γονεϊκών τύπων (αυταρχικός, υποστηρικτικός και επιτρεπτικός) καθώς και η σημαντικότητα της σχέσης γονέα-εφήβου στα ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά των εφήβων.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφεται η μεθοδολογική προσέγγιση της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται η περιγραφή της διαδικασίας και των ερευνητικών εργαλείων που χρησιμοποιήθηκαν για την συλλογή δεδομένων καθώς και η παρουσίαση του προφίλ του δείγματος. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα περιγραφικά στοιχεία, οι συσχετίσεις ανάμεσα στις μεταβλητές της έρευνας καθώς και τα αποτελέσματα από την ευθύγραμμη ανάλυση παλινδρόμησης. Στο πέμπτο κεφάλαιο αναφέρονται τα συμπεράσματα της έρευνας.

Ακολουθεί η βιβλιογραφία της έρευνας και το παράρτημα, στο οποίο βρίσκεται το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΦΗΒΟΙ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Όπως έδειξαν πολλές έρευνες, η εφηβεία είναι ίσως η πιο σημαντική και καθοριστική περίοδος για τη συμπεριφορά του παιδιού στη μετέπειτα ζωή του, αφού πρόκειται για τη μετάβαση από την παιδική σε μια πιο υπεύθυνη ηλικία. Επομένως, κατά τη διάρκεια της εφηβείας, οι καταστάσεις που βιώνει και αντιλαμβάνεται ο έφηβος, τόσο στο οικογενειακό όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό του περιβάλλον, παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του και της συμπεριφοράς του.

1.1 Εφηβεία - Εννοιολογικές διασαφήσεις

Η εφηβεία, σύμφωνα με το Royal College of Nursing (2013), είναι η μεταβατική περίοδος που διαχωρίζει την παιδική ηλικία από την ενηλικίωση ενός ατόμου και παρουσιάζει ορισμένες σημαντικές αλλαγές στη *φυσική*, την *ψυχολογική* αλλά και την *κοινωνική* του επάρκεια. Τόσο οι *ψυχολογικές*, όσο και οι *κοινωνικές* αλλαγές συμβάλουν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του εφήβου και στην καλλιέργεια της σκέψης και άλλων γνωστικών ικανοτήτων, ενώ οι τελευταίες αφορούν την ανάγκη για ανεξαρτησία, υπευθυνότητα, ανταλλαγή συναισθημάτων και απόψεων. Οι αλλαγές αυτές μπορούν να συμβάλουν στην ομαλή και ισόρροπη καλλιέργεια της προσωπικότητας των εφήβων. Εμπειρίες που πραγματοποιούνται στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και κυρίως στο οικογενειακό, μπορούν να οδηγήσουν στην ανάδειξη των προτερημάτων των εφήβων και στην αναβάθμιση των ικανοτήτων τους στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, της οικογένειας και των ευρύτερων διαπροσωπικών τους σχέσεων (Zarrett & Lerner, 2008).

Είναι φανερό λοιπόν, πως κατά τη μεταβατική περίοδο της εφηβείας, το παιδί προσπαθεί να προσαρμοστεί από έναν πιο εξαρτημένο τρόπο λειτουργίας, σε έναν πιο ανεξάρτητο και υπεύθυνο τρόπο ζωής ενός ενήλικα, χωρίς να στηρίζεται σε επιλογές τρίτων. Όμως, σ' αυτή την προσπάθεια προσαρμογής του παιδιού, σημαντική επίδραση ασκούν όχι μόνο τα βιώματα και οι εμπειρίες που είχε κατά τη διάρκεια των παιδικών του χρόνων, αλλά και ο τρόπος αντιμετώπισής του από τους γονείς του και όσους υπάρχουν και δρουν στο οικείο περιβάλλον (Royal College of Nursing, 2013). Σύμφωνα με τους Zarrett και Lerner (2008) όσο περισσότερο αναπτυγμένη είναι η αίσθηση της αυτοπεποίθησης, της επάρκειας σε διάφορους σημαντικούς τομείς, της

συμπάθειας/ενσυναίσθησης, της συνδεσιμότητας και της ηθικής ενός ατόμου, τόσο πιο θετική είναι η εξέλιξή του.

Από την άλλη, η σταδιακή απώλεια της αίσθησης της εξάρτησης του ατόμου από τους γονείς του κατά την περίοδο της εφηβείας, είναι πιθανό να υποβαθμίσει σημαντικά το ρόλο ενός ρυθμιστικού για την οικογένεια παράγοντα, σύμφωνα με τον οποίο κάθε έφηβος αισθάνεται την ανάγκη να ευχαριστεί τους γονείς του (Allen, Hauser, Eickholt, Bell & O'Connor, 1994). Επίσης, τα αυξανόμενα συμπτώματα κατάθλιψης που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι έφηβοι μπορούν να οδηγήσουν στη δημιουργία αισθήματος ανασφάλειας και ανικανότητας στους εφήβους (Chango, McElhaney, Allen, Schad & Marston, 2011). Έτσι, οι διάφορες δυσκολίες που συναντούν κατά τη διαδικασία καλλιέργειας της ανεξαρτησίας τους, καθώς και της σχέσης τους με τους γονείς τους, μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά τη συμπεριφορά και τον τρόπο έκφρασής τους, ενισχύοντας τα συμπτώματα κατάθλιψης μακροπρόθεσμα (Allen et al., 1994).

Οι τελευταίες ηλικίες της εφηβείας χαρακτηρίζονται από δυσκολίες στην ανάπτυξη του εφήβου, ο οποίος παρουσιάζει έντονα και συχνά φαινόμενα εκδήλωσης διαταραχών, που οφείλονται στην επαναλαμβανόμενη εσωτερίκευση των συναισθημάτων του (Chango et al., 2011). Επομένως, όπως υποστηρίζουν οι Zarrett και Lerner (2008), για την ισόρροπη ανάπτυξη του νέου είναι απαραίτητη η συμβολή τόσο του τρόπου διαχείρισης του ελεύθερου χρόνου του νεαρού ατόμου, όσο και της οικονομικής κατάστασης και ευχέρειας των γονέων του να του προσφέρουν τα απαραίτητα υλικά αγαθά και τη συμμετοχή του σε οικογενειακές δραστηριότητες. Όσον αφορά το τελευταίο, η αναφερόμενη μελέτη έδειξε ότι η καθημερινή συμμετοχή των μελών στο οικογενειακό δείπνο, αποτελεί κύριο παράγοντα για την ομαλή ανάπτυξη της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς των νέων, αλλά και σημαντικό ρόλο στην ελάττωση του επιπέδου της μελαγχολίας και των προβληματικών τους συμπεριφορών.

1.2 Εκφάνσεις της συμπεριφοράς των εφήβων

Υπάρχουν ορισμένοι παράγοντες οι οποίοι επιδρούν στο πλαίσιο της οικογένειας, των διαπροσωπικών σχέσεων και της κοινωνίας γενικότερα και μπορούν εύκολα να συμβάλλουν στην προδιάθεση του ατόμου να αναπτύξει καταθλιπτική συμπεριφορά και άλλα προβλήματα συμπεριφοράς, κυρίως στα πρώτα χρόνια της εφηβείας. Σύμφωνα με τους Chango και συνεργάτες (2011), οι *στρεσογόνοι* αυτοί παράγοντες επιδρούν κυρίως στην ηλικία των 16 ετών και είναι οι εξής:

- η καταπάτηση του δικαιώματος της αυτονομίας του εφήβου από τη μητέρα,
- η εκμετάλλευση της εξάρτησης του εφήβου από τη μητέρα,
- η έλλειψη υποστήριξης από τους φίλους και τους συνομήλικους και
- η εκμετάλλευση και αλόγιστη μεταχείριση συναισθημάτων μέσα στην οικογένεια.

Όπως φάνηκε από τις συνεντεύξεις των εφήβων της έρευνας των Allen και συνεργατών (1994), η αδυναμία τους να καθορίσουν την ανεξαρτησία και το δέσιμο που υπάρχει ανάμεσα στους ίδιους και τους γονείς τους, είχε ως αποτέλεσμα την επιρροή της μελαγχολίας των εφήβων στην ηλικία των 16. Επιπλέον, με την πιθανή ανάπτυξη εχθρικής συμπεριφοράς προς το τέλος της εφηβείας συνδέεται και η αδυναμία καθορισμού της ανεξαρτησίας του νέου στο πλαίσιο του οικογενειακού θεσμού (Schad, Szwedo, Antonishak, Hare & Allen, 2008). Επίσης, όσον αφορά τη σχέση μητέρας και έφηβου, είναι φανερό ότι η έλλειψη της ανεξαρτησίας τους καθώς και του μεταξύ τους δεσμού, μπορεί να οδηγήσει σε σχετική ανάπτυξη συμπτωμάτων κατάθλιψης σχεδόν καθ' όλη τη διάρκεια της εφηβείας (Chango et al., 2011).

Εξίσου σημαντική είναι και η επίδραση του στρεσογόνου παράγοντα που αναφέρεται στην έλλειψη υποστήριξης από τους καλύτερους φίλους και κυρίως από τους συνομήλικους του εφήβου. Το αίσθημα της μοναξιάς, της περιθωριοποίησης αλλά και η άσκηση επικριτικής συμπεριφοράς κυρίως από άτομα της ίδιας ηλικίας, είναι χαρακτηριστικά στοιχεία των διάφορων κοινωνικών δυσχερειών. Επίσης, η αίσθηση της μοναξιάς φαίνεται να αλληλοεπιδρά και με τη χαμηλή επίδοση του παιδιού στο σχολείο, αν και η αλληλοεπίδραση αυτή δε γίνεται να προκύψει από την πραγματοποίηση συσχετίσεων (Galanaki, Polychronopoulou & Babalis, 2008). Σύμφωνα με την έρευνα που διεξήχθη από τους Schad, Szwedo, Antonishak, Hare και Allen (2008), οι έφηβοι που έχουν υποστεί πίεση τόσο από τους καλύτερους τους φίλους όσο από την επικρατούσα ομάδα συνομηλίκων τους, συνήθως παρουσιάζουν εχθρική συμπεριφορά στη μετέπειτα διαμόρφωση ερωτικών σχέσεων. Εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι η έρευνα που

διεξήχθη από τους Chango και συνεργάτες (2011) επιβεβαίωσε ότι κάποιοι στρεσογόνοι παράγοντες που επιδρούν τόσο στην ικανότητα κοινωνικής ένταξης του ατόμου όσο και στη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων, στάθηκαν ιδιαίτερα προβληματικοί κυρίως για εκείνους τους έφηβους που δυσκολεύονται να αντιμετωπίσουν την απόρριψη. Επιπρόσθετα, οι σχέσεις μεταξύ εφήβων και συνομηλίκων τους, αποτελούν ένα αναπόσπαστο κομμάτι των σχέσεων, όπου η ευαισθησία στην απόρριψη ασκεί συνεχή επίδραση στο πλαίσιο των στρεσογόνων αυτών παραγόντων (Chango et al., 2011).

Όσον αφορά τις ακραίες συμπεριφορές των εφήβων, οι οποίες χαρακτηρίζονται από αυξημένη χρήση αλκοόλ ή ναρκωτικών ουσιών, οι Galanaki, Polychronopoulou και Babalis (2008), επιβεβαιώνουν ότι τέτοιες συμπεριφορές οφείλονται κυρίως στην προσπάθεια αντιμετώπισης της μοναξιάς και όχι λόγω της κοινωνικής απογοήτευσης των ατόμων. Αυτό συμβαίνει διότι τα παιδιά που παρουσιάζουν τέτοιου είδους επικίνδυνων συμπεριφορών, βιώνουν αρκετά πιο συχνά το συναίσθημα της μοναξιάς από την κοινωνική απογοήτευση, αφού το πρώτο έχει καθαρά υποκειμενικό χαρακτήρα σε σύγκριση με το τελευταίο. Μια ομάδα συνομηλίκων ενός τέτοιου παιδιού, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για πρώιμη εφηβεία, συνήθως αντιδρά αρνητικά σε μια τέτοια καταθλιπτική και παράλληλα επιθετική συμπεριφορά που αποσκοπεί στην αποξένωση του ατόμου που την εφαρμόζει, με συνέπεια την αύξηση του επιπέδου της μοναξιάς (Galanaki, Polychronopoulou & Babalis, 2008). Ομοίως, η ύπαρξη τέτοιων συμπεριφορών μέσα στις ερωτικές σχέσεις κατά τις τελευταίες ηλικίες της εφηβείας, έχει ως αποτέλεσμα στην αυξημένη χρήση του αλκοόλ, όχι μόνο από το ταίρι που ασκεί επιτακτική συμπεριφορά, αλλά και από το ταίρι που έρχεται αντιμέτωπο με αυτή (Schad et al., 2008). Αντίθετα, οι έφηβοι με χαμηλότερα επίπεδα δυσκολίας στην αντιμετώπιση της απόρριψης, δεν είχαν συμπτώματα κατάθλιψης σύμφωνα με τους συγκεκριμένους στρεσογόνους παράγοντες που σχετίζονταν με τις συγγενικές και τις διαπροσωπικές σχέσεις των νέων (Chango et al., 2011). Έτσι, σύμφωνα με τους Allen και Antonishak (2008), οι επιρροές που παρατηρούνται κατά τη συναναστροφή των εφήβων με συνομηλίκους δεν αποτελούν κυρίαρχο καταστροφικό παράγοντα για την εφηβεία γιατί θεωρούν, επίσης, ότι οι επιδράσεις των συνομηλίκων είναι αρκετά ασθενείς, εφόσον η προσπάθεια των εφήβων να μεταφέρουν σε αυτούς σημαντικές αξίες των ηλικιακά μεγαλύτερων, όπως για παράδειγμα την άποψη ότι είναι ανάρμοστο να συμπεριφερόμαστε βίαια, δεν παρουσιάζει σημαντικά αποτελέσματα.

Τέλος, ένας ακόμη σημαντικός στρεσογόνος παράγοντας που αφορά τις σχέσεις ενός ευαίσθητου εφήβου στο θέμα της απόρριψης, φαίνεται να είναι και η εκμετάλλευση και κατάχρηση των συναισθημάτων, αφού έχει ως αποτέλεσμα την υποβάθμιση της ψυχολογικής του ισορροπίας (Chango et al., 2011). Αυτό συνήθως οδηγεί τους εφήβους στην ανάπτυξη εσωτερικευμένων προβλημάτων συμπεριφοράς. Παρατηρούμε λοιπόν, ότι αυτοί οι έφηβοι, σε αντίθεση με αυτούς που παρουσιάζουν εξωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς, έχουν περισσότερες πιθανότητες να εμφανίσουν απέχθεια προς τα κοινωνικά γεγονότα αλλά και καταθλιπτικά συναισθήματα όπως αυτό της μοναξιάς (Galanaki, Polychronopoulou & Babalis, 2008). Ένα ακόμη αποτέλεσμα της έρευνας των Galanaki, Polychronopoulou και Babalis (2008) είναι ότι το συναίσθημα της μοναξιάς συνδέεται θετικά μόνο με τη μελαγχολική συμπεριφορά, παρόλο που τα εσωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς χαρακτηρίζονται κι από άλλα δυο προβλήματα, τα οποία είναι η εμφάνιση ψυχοσωματικών συμπτωμάτων και η συμπεριφορά που παραπέμπει σε άγχος, ενώ η έρευνα των Allen, Hauser, Eickholt, Bell και O'Connor (1994), δεν έφερε κανένα αποτέλεσμα που να συσχετίζει αυτά τα προβλήματα συμπεριφοράς των εφήβων με τις πιθανές αλληλεπιδράσεις που λαμβάνουν χώρα μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον.

Ένας ακόμη πιθανός παράγοντας πρόβλεψης αύξησης των επιπέδων μοναξιάς στους εφήβους, σύμφωνα με τη μελέτη των Galanaki, Polychronopoulou και Babalis (2008), είναι και η ύπαρξη προβληματικής σχέσης ανάμεσα σε δάσκαλο και μαθητή στο πλαίσιο της εκπαίδευσης. Η συγκεκριμένη μελέτη έδειξε ότι το αναπτυγμένο συναίσθημα της μοναξιάς αποτελεί αρκετά συχνό φαινόμενο, ιδιαίτερα σε εφήβους που παρουσιάζουν όχι μόνο κάποια από τα συγκεκριμένα προβλήματα συμπεριφοράς, αλλά και προβλήματα στο χώρο της εκπαίδευσης. Συνεπώς, τέτοιες συμπεριφορές που χαρακτηρίζονται από υπερβολική δραστηριότητα και επαναλαμβανόμενη αντίδραση σε νόμους και κανόνες, είναι πιθανό να οφείλονται στην προσπάθεια του παιδιού να αποτρέψει το συναίσθημα της μοναξιάς που βιώνει. Οι Zarrett και Lerner (2008) υποστηρίζουν ότι, η αύξηση των εξωσχολικών δραστηριοτήτων του εφήβου, συντελεί στην αύξηση του επιπέδου επιτυχίας του σε διάφορους τομείς, όπως είναι η οικογένεια και η κοινωνία γενικότερα. Αντίθετα, η συμμετοχή των εφήβων σε περισσότερες από τέσσερις δραστηριότητες την εβδομάδα, παρουσιάζει φθίνοντα ρυθμό αύξησης του επιπέδου της επιτυχίας του στους ίδιους αυτούς τομείς. Παρόλα αυτά, οι Zarrett και Lerner (2008) κατέληξαν στο συμπέρασμα, ότι η συμμετοχή των νέων ανθρώπων σε οικογενειακές αλλά και ατομικές εξωσχολικές δραστηριότητες συνεισφέρει στη θετική και ομαλή εξέλιξή τους στο οικογενειακό, το ευρύτερο κοινωνικό αλλά και στο σχολικό τους περιβάλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΣΧΕΣΗ ΕΦΗΒΩΝ-ΓΟΝΕΩΝ

Κατά καιρούς, διάφορες έρευνες έδειξαν ότι η σχέση εφήβων-γονέων αποτελεί έναν από τους πιο κύριους παράγοντες για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς του παιδιού. Επομένως, η συμπεριφορά των γονέων πρέπει να λαμβάνεται υπόψη με τρόπο μεθοδικό μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο, εφόσον το περιβάλλον της οικογένειας συμβάλλει ουσιαστικά στην καθοριστική διαμόρφωση βασικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων του παιδιού σε συναισθηματικό, κοινωνικό και γνωστικό επίπεδο, καθώς και σε επίπεδο συμπεριφοράς (Antonopoulou, Alexopoulos & Maridaki-Kassotaki, 2012).

2.1 Γονεϊκή τυπολογία- Εννοιολογικές διασαφήσεις

Η συμπεριφορά των γονέων απέναντι στα παιδιά τους και ο τρόπος που επιλέγουν να τα μεγαλώσουν έχουν αποτελέσει αντικείμενο μελέτης σε πολλές έρευνες. Η προσπάθεια ορισμένων επιστημόνων να κατηγοριοποιήσουν τις διάφορες συμπεριφορές γονέων, με βάση τα διαφορετικά χαρακτηριστικά που τις διακρίνουν, τα αποτελέσματα που παρουσιάζουν, αλλά και τον τρόπο που τις αντιλαμβάνονται τα παιδιά, είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία «γονεϊκής τυπολογίας», η οποία διαφέρει από έρευνα σε έρευνα. Η μελέτη των Chipman, Olsen, Klein, Hart και Robinson (2000), οι οποίοι έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στη συσχέτιση του τρόπου διαγωγής από τους γονείς με την παραβατική και αντικοινωνική συμπεριφορά των παιδιών τους καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους επιβεβαίωσε την ύπαρξη τριών γονεϊκών τύπων με διαφορετικές διαστάσεις στο ύψος του καθενός χωριστά. Τα τρία αυτά μοντέλα ανατροφής είναι αυτό του *υποστηρικτικού* (authoritative), του *αυταρχικού* (authoritarian) και του *επιτρεπτικού* (permissive) γονέα, το πρώτο από τα οποία αναφέρεται στον τρόπο ανατροφής που σχετίζεται με την εμφάνιση θετικών αποτελεσμάτων στη συμπεριφορά του παιδιού, όπως είναι η αναβάθμιση των γνωστικών και κοινωνικών του ικανοτήτων, η ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης, της υπευθυνότητας και της ανεξαρτησίας του. Αντίθετα, το *αυταρχικό* μοντέλο πατέρα/μητέρας αφορά έναν πιο απολυταρχικό τρόπο ανατροφής με σκοπό την σκληρή πειθάρχηση του παιδιού και έχει αρνητική επίδραση στη συμπεριφορά του παιδιού. Σε αντίθεση με τον *υποστηρικτικό*, ο *αυταρχικός* τύπος πατέρα/μητέρας οδηγεί στην υποβάθμιση των γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων του παιδιού, στην επιδείνωση της παραγωγής συναισθημάτων καθώς και στη μείωση της αυτοεκτίμησης και της αυτοδυναμίας του, γεγονός που συχνά συντελεί στην εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών και διαταραχών κατά την εξωτερίκευση και εσωτερίκευση συναισθημάτων του παιδιού, κυρίως από την εφηβεία και μετά. Παρόμοια αποτελέσματα

παρουσιάζει και ο *επιτρεπτικός* τύπος γονέα, ο οποίος όμως, σε αντίθεση με τους δύο προηγούμενους, χαρακτηρίζεται από ελλειπή επίβλεψη, φροντίδα και απουσία ενδιαφέροντος για τις ανάγκες και τα συναισθήματα του παιδιού, έχοντας ως συνέπεια τη συχνότερη εμφάνιση αντιδημοκρατικών και παραβατικών συμπεριφορών τόσο στο οικογενειακό, όσο και στο σχολικό περιβάλλον καθώς επίσης και την αυξημένη χρήση αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά τις υφολογικές διαστάσεις που αντιστοιχούν σε κάθε μοντέλο χωριστά, οι Chipman, Olsen, Klein, Hart και Robinson (2000) υποστηρίζουν ότι τα μοντέλα του *υποστηρικτικού* και *αυταρχικού* γονέα έχουν τέσσερις διαστάσεις, οι οποίες είναι η λογική, η ζεστασιά, η χρήση δημοκρατικών στρατηγικών και η καλοσύνη για το πρώτο και η λεκτική εχθρότητα, η σωματική τιμωρία, η απουσία αιτιολόγησης και καθοδήγησης για το δεύτερο αντίστοιχα. Τέλος, η χαμηλή αυτοεκτίμηση, η παραμέληση και η αδιαφορία για την απαράδεκτη συμπεριφορά είναι οι τρεις διαστάσεις του *επιτρεπτικού* γονεϊκού τύπου.

Έχοντας ως βάση τους την παραπάνω τυπολογία, πραγματοποιήθηκαν στη συνέχεια έρευνες, οι οποίες δίνοντας έμφαση στην επίδραση/αλληλοεπίδραση συγκεκριμένων παραγόντων, έφεραν στο φώς αναγκαίες τροποποιήσεις, με αποτέλεσμα την εξέλιξη των γονεϊκών αυτών μοντέλων. Βάσει λοιπόν μιας σημαντικής μελέτης μεταξύ αυτών, η οποία επικεντρώθηκε στο ρόλο που παίζουν τα διαφορετικά μοτίβα πατέρα/μητέρας στην προβληματική συμπεριφορά του παιδιού, καθώς και ποιός συνδυασμός ασκεί μεγαλύτερη επιρροή σε μία τέτοια συμπεριφορά, υπάρχουν τρεις συγκεκριμένες υφολογικές διαστάσεις που καθορίζουν αυτά τα μοτίβα γονέων: η *στοργή*, ο *έλεγχος συμπεριφοράς* και ο *ψυχολογικός έλεγχος* (Aunola & Nurmi, 2005). Η πρώτη αναφέρεται στην υποστήριξη και στο ενδιαφέρον που παρέχει ο γονιός στο παιδί του, δηλαδή στον μεταξύ τους δεσμό και στη ζεστασιά αυτού, ενώ η δεύτερη αφορά τη συνεπή και αυστηρή συμμόρφωση του παιδιού για την οριοθέτηση και ωρίμανση της συμπεριφοράς του, αφού συμπεριλαμβάνει την παρακολούθηση και ρύθμιση της συμπεριφοράς του καθώς και τις απαιτήσεις που έχει ο γονιός από αυτό. Ο *ψυχολογικός έλεγχος* σχετίζεται με την απουσία αγάπης και τη δημιουργία συναισθημάτων ενοχής και τύψεων από τον πατέρα/μητέρα και αφορά τον συναισθηματικό έλεγχο του παιδιού με στρατηγικές που παραπέμπουν σε ψυχολογικό “εκβιασμό” (Aunola & Nurmi, 2005).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, είναι φανερό ότι ο συνδυασμός του βαθμού στον οποίο αυτές οι τρεις διαστάσεις εμφανίζονται, ουσιαστικά παραπέμπει στην παραδοσιακή γονεϊκή τυπολογία. Πιο συγκεκριμένα, ο *υποστηρικτικός* τρόπος αναθρέμματος διακρίνεται σε μεγάλο βαθμό από *στοργή* και *έλεγχο συμπεριφοράς*, δηλαδή από παροχή υποστήριξης, ενδιαφέροντος και ζεστασιάς προς το παιδί, συνεπή συμμόρφωση και ωρίμανση της συμπεριφοράς του, ο *αυταρχικός* τρόπος διακρίνεται από υψηλά επίπεδα *ελέγχου συμπεριφοράς* αλλά χαμηλά επίπεδα *στοργής*, δηλαδή την οριοθέτηση της συμπεριφοράς του παιδιού και την αυστηρή συμμόρφωσή με σκοπό την ωρίμανσή του και την καλύτερη δυνατή ανάπτυξή του, ενώ ο *επιτρεπτικός* τύπος γονέα χαρακτηρίζεται από χαμηλά επίπεδα *στοργής* και *ελέγχου συμπεριφοράς*, δηλαδή από αδιαφορία του πατέρα ή της μητέρας τόσο για τις ανάγκες όσο και τα συναισθήματα του παιδιού (Aunola & Nurmi, 2005; Chipman et al., 2000). Επιπροσθέτως, υψηλά επίπεδα *ψυχολογικού ελέγχου* παρατηρούνται συνήθως σε συνδυασμό με τον *έλεγχο συμπεριφοράς* και με μειωμένα επίπεδα *στοργής*, όπου υπάρχουν αποκλίνουσες συμπεριφορές παιδιών, εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα, κυρίως επιθετικές και αντικοινωνικές συμπεριφορές (Aunola & Nurmi, 2005; Chipman et al., 2000).

Πρόσφατες έρευνες της Μαριδάκη-Κασσωτάκη (2009) και των Αντωνοπούλου και Τσίτσα (2011), με σκοπό την προσαρμογή στην ελληνική πραγματικότητα του ερωτηματολογίου Parenting Styles & Dimensions Questionnaire των Robinson, Mandleco, Olsen, και Hart (2001) για τον προσδιορισμό της τυπολογίας του Έλληνα γονέα με βάση τον τρόπο ανατροφής των παιδιών, έδειξαν τέσσερις τύπους Έλληνα γονέα: τον *υποστηρικτικό*, τον *αυταρχικό* και τον *επιτρεπτικό* και τον *αυστηρό*. Ο συγκεκριμένος τύπος γονέα δεν ταυτίζεται με κανέναν από τους τρεις τύπους που αναδεικνύει η πρωταρχική μορφή του ερωτηματολογίου (*υποστηρικτικός*, *αυταρχικός*, *επιτρεπτικός* γονέας). Αντίθετα, πρόκειται για ένα μοτίβο γονεϊκής συμπεριφοράς, βασισμένο στα δεδομένα της Ελληνικής κουλτούρας. Αυτός ο γονεϊκός τύπος πέρα από την αυστηρή και ελεγκτική συμπεριφορά κατά τον οριοθετημένο τρόπο διαχείρισης των παιδιών, προϋποθέτει επιπλέον μια πιο δίκαιη συμπεριφορά με ενδιαφέρον για τις ανάγκες και τη συναισθηματική κατάσταση των παιδιών.

2.2 Οι επιδράσεις της γονεϊκής τυπολογίας στην εφηβεία

Η γονεϊκή τυπολογία έχει θεωρηθεί ως παράγοντας «κλειδί» για τη διερεύνηση της συμπεριφοράς των εφήβων από αρκετές έρευνες, αφού προσδιορίζει «τον τρόπο με τον οποίο ο γονέας αποφασίζει να αναθρέψει και να διαπαιδαγωγήσει τα παιδιά του καθώς και τα αξιακά και συμπεριφορικά πρότυπα που προτίθεται να τους μεταβιβάσει» (Αντωνοπούλου & Τσίτσας, 2011, σελ. 51). Συνεπώς, εκτός από την απόπειρα ταξινόμησης των γονέων σε συγκεκριμένα καλούπια με βάση τις αντιλήψεις που έχουν όχι μόνο οι ίδιοι οι γονείς για τη συμπεριφορά τους αλλά και αυτές των ίδιων των παιδιών για τον τρόπο ανατροφής τους, είναι σημαντικό να αναφερθούν τα αποτελέσματα και οι επιπτώσεις που φέρουν οι γονεϊκοί τύποι στη συμπεριφορά των παιδιών τους, ειδικότερα κατά την εφηβική περίοδο.

Η συσχέτιση της γονεϊκής τυπολογίας με την παραβατική συμπεριφορά των παιδιών που εμφανίζουν σε όλα τα στάδια της ζωής τους, από τα τελευταία χρόνια της παιδικής τους ηλικίας και έπειτα, έδειξε ότι η εσφαλμένη συμπεριφορά και η αδιαφορία των γονιών για την κοινωνική και ψυχοσυναισθηματική επάρκεια των παιδιών τους μπορεί να συμβάλλει στην αντιδημοκρατική και άσχημη συμπεριφορά τους στη μετέπειτα ζωή τους (Chipman et al., 2000). Σύμφωνα με τη μελέτη των Chipman, Olsen, Klein, Hart, και Robinson (2000), στην οποία συμμετείχαν συνολικά 128 εθελοντές κρατούμενοι σε σωφρονιστικά ιδρύματα και 337 ελεύθεροι πολίτες της πολιτείας Γιούτα, οι τρόφιμοι σωφρονιστικού ιδρύματος και οι μη-τρόφιμοι διαφέρουν σημαντικά στον τρόπο με τον οποίο τους έχουν μεγαλώσει ο πατέρας και η μητέρα και στον τρόπο που οι ίδιοι θυμούνται εκείνα τα χρόνια. Ειδικότερα, όταν οι τρόφιμοι μίλησαν για τον τρόπο ανατροφής τους, αναφέρθηκαν τόσο στον *αυταρχικό* όσο και στον *επιτρεπτικό* γονεϊκό τύπο, ενώ σύμφωνα με τους μη-τρόφιμους ο τύπος γονέα που είχαν βιώσει είναι ο *υποστηρικτικός*. Επιπλέον, οι τρόφιμοι ισχυρίστηκαν πως έχουν βιώσει σωματική και λεκτική βία, απουσία αιτιολόγησης και καθοδήγησης, μοναξιά και έλλειψη αυτοπεποίθησης, σε αντίθεση με τους μη-τρόφιμους, οι οποίοι έχουν νιώσει ζεστασιά και κλίμα επικοινωνίας μέσα σε ένα δημοκρατικό και στοργικό οικογενειακό περιβάλλον. Αξίζει να τονίσουμε ότι στον διαφορετικό αυτό τρόπο διαπαιδαγώγησής τους συνέβαλε και η διαφορά φύλου τόσο των κρατούμενων όσο και των μη-κρατούμενων, αφού σύμφωνα με τους Chipman, Olsen, Klein, Hart, και Robinson (2000), οι γυναίκες τρόφιμοι, όπως και οι άνδρες μη-τρόφιμοι, βίωσαν την *αυταρχική* κυρίως φιγούρα πατέρα. Αντίθετα, οι άνδρες τρόφιμοι καθώς και οι γυναίκες μη-τρόφιμοι, δήλωσαν πως έχουν βιώσει τον *αυταρχικό* τύπο πατέρα σε ελάχιστο βαθμό. Συμπληρωματικά, από την πλευρά των γονέων, φαίνεται πως οι μητέρες των τρόφιμων ήταν

λιγότερο στοργικές από αυτές των μη-τρόφιμων ενώ οι πατέρες τους υπήρξαν λιγότερο συλλογικοί από αυτούς των μη-τρόφιμων κατά τη διάρκεια της ζωής τους συνεπώς και κατά την εφηβεία τους.

Εξίσου σημαντικά ήταν και τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη διερεύνηση της σχέσης που υπάρχει ανάμεσα στην γονεϊκή τυπολογία και στην εμφάνιση εξωτερικευμένων και εσωτερικευμένων προβλημάτων συμπεριφοράς. Βάσει, λοιπόν, της έρευνας των Aunola και Nurmi (2005), εξετάστηκε κατά πόσο οι επιπτώσεις που έχει μια συγκεκριμένη διάσταση της γονεϊκής τυπολογίας στην εμφάνιση εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων συμπεριφοράς του παιδιού, εξαρτώνται από τις υπόλοιπες διαστάσεις αυτής. Αυτό που διαπιστώθηκε ήταν ότι, από τη μία, η υπερβολική αγάπη της μητέρας για το παιδί και η επαναλαμβανόμενη προσπάθειά της να ορίζει την ψυχολογική του κατάσταση, μπορεί να οδηγήσει στην υποβάθμιση της συμπεριφοράς του παιδιού, η οποία χαρακτηρίζεται από αύξηση τόσο των εξωτερικευμένων, όσο και των εσωτερικευμένων προβλημάτων συμπεριφοράς. Αυτό οφείλεται πιθανόν στη λανθασμένη εντύπωση του παιδιού ότι αυτή η συμπεριφορά της μητέρας του θεωρείται δικαιολογημένη αφού με αυτό τον τρόπο προβάλλει την αγάπη της και δίνει στο παιδί την επιβεβαίωση που έχει ανάγκη να νιώσει. Επίσης, ένας άλλος λόγος, είναι η προσπάθεια της μητέρας να κρατήσει δίπλα της το παιδί με στρατηγικές που βασίζονται στη δημιουργία τύψεων και ενοχών.

Από την άλλη, σύμφωνα πάντα με τους Aunola και Nurmi (2005), όταν μία μητέρα προσπαθεί να χειραγωγήσει το παιδί της με λιγότερη χρήση του ψυχολογικού ελέγχου, τότε είναι λιγότερο πιθανό να εμφανίσει το παιδί εξωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς, κυρίως όταν ο μειωμένος ψυχολογικός έλεγχος σχετίζεται με επαναλαμβανόμενο έλεγχο συμπεριφοράς από τη μητέρα. Ακόμα, όσον αφορά τη σχέση μεταξύ μητρικής αγάπης και ψυχολογικού ελέγχου του παιδιού, καθώς και τα αποτελέσμα αυτής, παρατηρήθηκε ότι όσο πιο περιορισμένη είναι η έκφραση της μητρικής στοργής και όσο πιο αυξημένη είναι η ψυχολογική χειραγωγήση του παιδιού, τόσο μειωμένες είναι οι πιθανότητες εμφάνισης εξωτερικευμένων προβλημάτων συμπεριφοράς από το παιδί. Εδώ θα πρέπει να τονιστεί ότι κυρίως στην περίπτωση των εφήβων, η καλλιέργεια μίας επικοινωνιατικής και στοργικής σχέσης μεταξύ εφήβου-γονέα, είναι δυνατόν να συμβάλλει στον περιορισμό των ανεπιθύμητων αποτελεσμάτων που έχει ο έλεγχος της ψυχολογικής κατάστασης του εφήβου.

Όμως, τα ευρήματα της συγκεκριμένης μελέτης και παρόμοιων μελετών επιβεβαίωσαν ότι η ταυτόχρονη άσκηση ελεγκτικής συμπεριφοράς και αυξημένου ψυχολογικού ελέγχου στο παιδί, οδηγεί στην εξάλειψη των ωφέλιμων αποτελεσμάτων αυτής. Συνεπώς, ο έλεγχος της συμπεριφοράς του παιδιού από τους γονείς δεν είναι απαραίτητα επιβλαβής για το παιδί, ιδιαίτερα όταν η πιεστική συμπεριφορά και ο κακός χειρισμός απουσιάζουν από την προσπάθεια των γονέων να προσφέρουν στο παιδί την επιβεβαίωση και τη σιγουριά που χρειάζεται να νιώσει για τον εαυτό του. Επίσης, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η πρόγνωση δυσλειτουργικών συμπεριφορών των νέων είναι δύσκολη εφόσον η γονεϊκή φροντίδα δεν επιδρά με την ύπαρξη του γονεϊκού ελέγχου της συμπεριφοράς αλλά και ότι δεν ισχύει η υπόθεση της εμφάνισης θετικών επιπτώσεων για το παιδί από τη συνύπαρξη μεγάλης αγάπης και άσκησης ελέγχου συμπεριφοράς από τους γονείς, όπως αναφέρει η κλασική θεωρία της κατηγοριοποίησης των γονεϊκών μοτίβων (Aunola & Nurmi, 2005).

Τέλος, η γονεϊκή τυπολογία φάνηκε ιδιαίτερα σημαντική στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των εφήβων. Η έρευνα των Antonopoulou, Alexopoulos & Maridaki-Kassotaki (2012), η οποία είχε ως στόχο τη συσχέτιση των αντιλήψεων παιδιών στην αρχή της εφηβείας τους για τον τρόπο ανατροφής τους κυρίως από τον πατέρα, με τα επίπεδα ανάπτυξης της αυτοεκτίμησης και της ενσυναίσθησής τους. Σύμφωνα, λοιπόν με αυτή την έρευνα, οι νεαροί έφηβοι που αξιολογούν θετικά την αυτοεκτίμησή και την ενσυναίσθησή τους, θεωρούν ότι η τυπολογία που ταιριάζει στον δικό τους πατέρα είναι κυρίως αυτή του *υποστηρικτικού*. Ο σύνδεσμος που υπάρχει ανάμεσα στις αντιλήψεις των εφήβων σχετικά με τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά τους και στις αντιλήψεις τους σχετικά με την γονεϊκή τυπολογία του πατέρα του καθενός χωριστά, ήταν το βασικό εύρημα της συγκεκριμένης μελέτης. Αφενός, οι αντιλήψεις για τον *αυταρχικό* πατέρα φαίνεται να έχουν κακή επιρροή στην αυτοεκτίμηση και ενσυναίσθηση των εφήβων. Αφετέρου, οι αντιλήψεις παιδιών προεφηβικής ηλικίας για τον *υποστηρικτικό* πατέρα, φαίνεται να ασκούν θετική επίδραση στο επίπεδο της συναισθηματικής καθώς και της κοινωνικής τους συνείδησης. Σε συνδυασμό με πρόσφατα ερευνητικά στοιχεία, το αποτέλεσμα αυτό επιβεβαιώνει το γεγονός ότι όσο πιο αυστηρός και επικριτικός είναι ένας πατέρας, τόσο πιο δύσκολα μπορεί να αναπτυχθεί η αυτοεκτίμηση, η ενσυναίσθηση και η κοινωνική συνείδηση γενικότερα μέχρι την εφηβεία. Ειδικότερα, σε ένα τέτοιο αυταρχικό περιβάλλον, η αντίληψη της προσωπικότητας και του χαρακτήρα του παιδιού είναι υποβαθμισμένη, αφού το παιδί δεν έχει μάθει να εκφράζει ελεύθερα τα συναισθήματά του και συνεπώς να αναγνωρίζει και να δέχεται συναισθήματα άλλων.

Αντίθετα, ο τύπος του υποστηρικτικού πατέρα θα μπορούσε να είναι ένας καθοριστικός παράγοντας για την ενίσχυση της κοινωνικής καθώς και της συναισθηματικής συνείδησης. Επίσης, τόσο η προ-εφηβική ανάπτυξη όσο και η αναβάθμιση του ρόλου του πατέρα και γενικότερα της οικογένειάς, βασίζονται στα πορίσματα αυτής της έρευνας, αφού έχουν ουσιαστική σημασία για την επιτυχή ανάπτυξη και λειτουργία των κατάλληλων προσεγγίσεων, σχετιζόμενων με την ψυχολογία και την εκπαίδευση γονέων και παιδιών. Ως εκ τούτου, ο ρόλος και η σημασία του πατέρα στην οικογένεια μπορεί να επαναπροσδιοριστεί, προκειμένου να εξασφαλίσει όχι μόνο την απαραίτητη ισορροπία των σχέσεων μέσα στην οικογένεια, αλλά και την καλύτερη δυνατή επικοινωνία με τα παιδιά του (Antonopoulou, Alexopoulos & Maridaki-Kassotaki, 2012).

2.3 Σκοπός της παρούσας έρευνας

Η παρούσα έρευνα εξετάζει το ρόλο των αντιλήψεων των εφήβων για τη σχέση τους με τους γονείς τους στην ικανότητα προσαρμογής τους στο κοινωνικό περιβάλλον. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα αξιολογεί την αυτοεκτίμηση των εφήβων, εκφάνσεις της συμπεριφοράς τους καθώς και τις αντιλήψεις τους για τον τρόπο διαπαιδαγώγησής τους τόσο από τη μητέρα όσο και από τον πατέρα κατά την παιδική τους ηλικία. Επιπλέον, θα εξεταστεί η συσχέτιση μεταξύ των παραπάνω μεταβλητών.

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας θα απαντηθούν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποιο είναι το επίπεδο αυτοεκτίμησης των εφήβων που συμμετέχουν στην έρευνα;
- Υπάρχουν διαφορές στην αυτοεκτίμηση, στις αντιλήψεις για τους γονείς και στα προβλήματα συμπεριφοράς μεταξύ αγοριών και κοριτσιών;
- Αντιμετωπίζουν οι συμμετέχοντες εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς;
- Ποιες είναι οι αντιλήψεις τους για τη σχέση τους με την μητέρα και τον πατέρα κατά τη παιδική τους ηλικία;
- Υπάρχει σχέση μεταξύ των αντιλήψεων των εφήβων για τη σχέση τους με τους γονείς και τα ψυχοκοινωνικά τους χαρακτηριστικά (αυτοεκτίμηση, συμπεριφορά);

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΣ

3.1 Συμμετέχοντες

Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν 136 μαθητές της 1^{ης} και 2^{ας} τάξης Λυκείου (μέση ηλικία=15,56 έτη, τ.α.=0,686). Αρχικά, μοιράστηκαν ερωτηματολόγια σε 150 μαθητές, από τους οποίους οι 14 δε συμπεριλήφθηκαν στην έρευνα εξαιτίας του μεγάλου αριθμού ελλিপών απαντήσεων στα ερωτηματολόγια που επιστράφηκαν από τους ίδιους. Οι 136 συμμετέχοντες των οποίων τα ερωτηματολόγια αξιοποιήθηκαν για την παρούσα έρευνα προέρχονται από ένα δημόσιο Λύκειο της περιοχής των Αθηνών. Από αυτούς, 77 (56,6%) ήταν κορίτσια και 59 (43,4%) ήταν αγόρια. Το κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρο των συμμετεχόντων μαθητών ήταν μέσο με βάση στοιχεία που αφορούσαν στο μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονέων. Το δείγμα της παρούσας έρευνας ήταν διαθέσιμο.

3.2 Ερευνητικά εργαλεία

Για την αξιολόγηση των αντιλήψεων των εφήβων για τη σχέση τους με τους γονείς τους στην παιδική ηλικία χρησιμοποιήθηκε η ελληνική εκδοχή του ερωτηματολογίου για τη γονεϊκή τυπολογία *Parenting Styles and Dimensions Questionnaire* (PSQD) (Antonopoulou, Alexopoulos & Maridaki-Kassotaki, 2012, Robinson, Mandleco, Olsen & Hart, 1995). Το ερωτηματολόγιο αυτό περιλαμβάνει 62 ερωτήσεις, οι οποίες αξιολογούνται με βάση πεντάβαθμη κλίμακα τύπου Likert (1=ποτέ, 2=σπάνια, 3=μερικές φορές, 4=πολύ συχνά, 5=πάντα). Οι ερωτήσεις αυτές εξετάζουν τους 3 γονεϊκούς τύπους: (α) τον *υποστηρικτικό* (authoritative) (ερ. 1, 3, 5, 7, 9, 12, 14, 16, 18, 21, 22, 25, 27, 29, 31, 33, 35, 39, 42, 46, 48, 51, 53, 55, 58, 60, 62), (β) τον *αυταρχικό* (authoritarian) (ερ. 2, 6, 10, 13, 17, 19, 23, 26, 28, 32, 37, 40, 43, 44, 47, 50, 54, 56, 59, 61) και (γ) τον *επιτρεπτικό* (permissive) (ερ. 4, 8, 11, 15, 20, 24, 30, 34, 36, 38, 41, 45, 49, 52, 57). Για τον υπολογισμό του συνολικού μέσου όρου των απαντήσεων των συμμετεχόντων στις ερωτήσεις που αξιολογούν τον κάθε τύπο χωριστά, οι ερωτήσεις 24, 38 και 52 έλαβαν αντίστροφες τιμές. Ο δείκτης εσωτερικής συνέπειας Cronbach's alpha βρέθηκε να είναι 0,793 για την εκδοχή που αφορούσε στις απόψεις για τον πατέρα και 0,743 για την εκδοχή που αφορούσε στις απόψεις για την μητέρα.

Για την αξιολόγηση της αυτοεκτίμησης των μαθητών χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα *Rosenberg Self-Esteem Scale* (Rosenberg, 1965), η οποία αποτελείται από 10 σύντομες

ερωτήσεις σχετικά με την αυτοεκτίμηση του ατόμου, η καθεμία από τις οποίες έχει 4 πιθανές απαντήσεις με επιλογές από «*Διαφωνώ απόλυτα*» έως «*Συμφωνώ απόλυτα*». Προκειμένου να υπολογιστεί το συνολικό άθροισμα των απαντήσεων των συμμετεχόντων στις ερωτήσεις της συγκεκριμένης ενότητας του ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε αντιστροφή στις τιμές των ερωτήσεων: 3, 5, 8, 9, 10. Ο δείκτης εσωτερικής συνέπειας Cronbach's alpha του ερωτηματολογίου στη συγκεκριμένη έρευνα ήταν 0,784 και κρίνεται ικανοποιητικός.

Για την αξιολόγηση της συμπεριφοράς των μαθητών χρησιμοποιήθηκε το Σύστημα Achenbach για Εμπειρικά Βασισμένη Αξιολόγηση - ΣΑΕΒΑ (Achenbach System of Empirically Based Assessment) (Achenbach, 1991, Roussos et al., 2001) και συγκεκριμένα το Ερωτηματολόγιο εφήβων ηλικίας 11-18 ετών (*Youth Self-Report, YSR*), το οποίο περιλαμβάνει 112 σύντομες προτάσεις που αναφέρονται σε στοιχεία συμπεριφοράς του εφήβου στο παρόν ή στους τελευταίους 6 μήνες. Για καθεμία από τις προτάσεις αυτές αντιστοιχούν 3 επιλογές, οι οποίες είναι «0=Δεν ταιριάζει», «1=Ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές» και «2=Ταιριάζει πολύ ή πολύ συχνά», αφού μετρούν το βαθμό στον οποίο το κάθε στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει στον έφηβο που καλείται να απαντήσει. Με βάση την κατηγοριοποίηση αυτών των προτάσεων:

- οι 16 προτάσεις (14, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 45, 50, 52, 71, 81, 91, 106, 108, 112) αξιολογούν τον παράγοντα «*άγχος-κατάθλιψη*» (stress-depression),
- οι 8 προτάσεις (5, 42, 65, 69, 75, 102, 103, 111) αξιολογούν τον παράγοντα «*απόσυρση-κατάθλιψη*» (withdrawal-depression),
- οι 9 προτάσεις (51, 54, 56α, 56β, 56γ, 56δ, 56ε, 56στ, 56ζ) αξιολογούν τον παράγοντα «*σωματικά ενοχλήματα*» (body symptoms),
- οι 11 προτάσεις (11, 12, 25, 27, 34, 36, 38, 48, 62, 64, 79) αξιολογούν τον παράγοντα «*κοινωνικά προβλήματα*» (social problems),
- οι 10 προτάσεις (9, 18, 40, 46, 58, 66, 70, 83, 84, 85) αξιολογούν τον παράγοντα «*προβλήματα σκέψης*» (thought problems),
- οι 26 προτάσεις, εκ των οποίων οι 14 (1, 4, 8, 13, 17, 22, 49, 60, 61, 72, 78, 80, 92, 100) αναφέρονται στην απροσεξία και οι 12 (2, 7, 10, 15, 24, 41, 53, 67, 73, 74, 93, 109) αναφέρονται στην παρορμητικότητα του εφήβου, αξιολογούν στο σύνολό τους τα «*προβλήματα προσοχής*» (attention problems),
- οι 12 προτάσεις (26, 28, 39, 43, 63, 82, 90, 96, 98, 99, 101, 105) αξιολογούν την «*παράβαση κανόνων*» (rule breaking),

- οι 20 προτάσεις (3, 6, 16, 19, 20, 21, 23, 37, 57, 68, 76, 77, 86, 87, 88, 89, 94, 95, 97, 104) αξιολογούν τον παράγοντα «επιθετική συμπεριφορά» (aggressive behavior) και
- οι υπόλοιπες 7 προτάσεις (44, 47, 55, 56η, 59, 107, 110) αξιολογούν τον παράγοντα «άλλα προβλήματα» (other problems).

Από τους παραπάνω παράγοντες, οι 3 πρώτοι: *άγχος-κατάθλιψη, απόσυρση-κατάθλιψη και σωματικά ενοχλήματα*, αποτελούν τα «εσωτερικευμένα προβλήματα» (Internalized problems) ενώ η *παράβαση κανόνων και η επιθετική συμπεριφορά* αποτελούν τα «εξωτερικευμένα προβλήματα» (Externalized problems). Οι υπόλοιποι 4 παράγοντες: *κοινωνικά προβλήματα, προβλήματα σκέψης, προβλήματα προσοχής και άλλα προβλήματα*, αποτελούν τα «νεανικά προβλήματα» (Youth problems). Τέλος, το άθροισμα των «εσωτερικών», των «εξωτερικών» και των «νεανικών προβλημάτων», αποτελεί τα «νεανικά προβλήματα συμπεριφοράς» (Youth behavior problems). Ο δείκτης εσωτερικής συνέπειας Cronbach's alpha της συγκεκριμένης κλίμακας στη συγκεκριμένη έρευνα ήταν 0,940 και κρίνεται πολύ ικανοποιητικός.

Τέλος οι έφηβοι απάντησαν σε 13 ερωτήσεις από τις οποίες 9 αξιολογούσαν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους και 4 αναφέρονταν στη γνώμη τους για το σχολείο, καθώς και τις συνήθειές τους σχετικά με το κάπνισμα, το αλκοόλ και τέλος τις ναρκωτικές ουσίες.

3.3 Διαδικασία

Αρχικά, η ερευνήτρια επισκέφτηκε 3 λύκεια της περιοχής του Δήμου Καλλιθέας προκειμένου να ενημερώσει τους διευθυντές για το σκοπό της παρούσας έρευνας. Οι διευθυντές των δυο σχολείων αρνήθηκαν τη συμμετοχή των μαθητών στην έρευνα λόγω υποχρεώσεων των μαθητών (εκδρομές) και μόνο ο διευθυντής του τρίτου σχολείου συμφώνησε να συμμετάσχουν οι μαθητές του στην έρευνα. Ύστερα από συνεννόηση με το διευθυντή ορίστηκε η ημέρα και η διδακτική ώρα για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων. Πριν τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων δόθηκαν οι απαραίτητες οδηγίες και επισημάνθηκαν σημαντικές διευκρινίσεις όπως ότι η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου δεν είναι υποχρεωτική, ότι οι απαντήσεις είναι ανώνυμες και ότι δεν υπάρχουν λάθος απαντήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1 Περιγραφική ανάλυση

Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει τις ελάχιστες και μέγιστες τιμές, τους μέσους όρους και τις τυπικές αποκλίσεις των απαντήσεων των μαθητών στις ερωτήσεις που αφορούσαν την αυτοεκτίμησή τους, τις αναδρομικές αντιλήψεις τους για τη σχέση τους με την μητέρα και τον πατέρα καθώς και τη συμπεριφορά τους.

Πίνακας 1

Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις, ελάχιστες και μέγιστες τιμές των μεταβλητών

Μεταβλητές	Ελάχιστο	Μέγιστο	μ.ο.	τ.α.
Αυτοεκτίμηση	18	39	30,65	4,32
<i>Αντιλήψεις για τη σχέση με τους γονείς</i>				
Υποστηρικτικός πατέρας	1,07	4,93	3,68	,84
Υποστηρικτική μητέρα	2,19	5,00	4,04	,64
Αυταρχικός πατέρας	1,35	4,05	2,39	,62
Αυταρχική μητέρα	1,30	3,85	2,37	,52
Επιτρεπτικός πατέρας	1,33	3,53	2,32	,42
Επιτρεπτική μητέρα	1,33	3,73	2,32	,37
<i>Συμπεριφορά - Εσωτερικευμένα προβλήματα</i>				
Άγχος-Κατάθλιψη	0	23	11,18	4,64
Απόσυρση-Κατάθλιψη	0	13	4,29	3,11
Σωματικά ενοχλήματα	0	11	2,98	2,70

<i>Συμπεριφορά - Εξωτερικευμένα προβλήματα</i>	2	47	19,59	8,43
Παράβαση κανόνων	0	19	5,98	3,59
Επιθετική συμπεριφορά	2	28	13,61	5,30
<i>Συμπεριφορά - Γενικά προβλήματα εφηβείας</i>	0	76	35,46	12,23
Κοινωνικά προβλήματα	0	21	4,18	3,73
Προβλήματα σκέψης	0	17	4,38	3,53
Προβλήματα προσοχής	0	40	21,60	5,89
Άλλα προβλήματα	0	11	5,30	1,73
<i>Προβλήματα συμπεριφοράς-Συνολικός βαθμός</i>	2	164	73,49	25,76

Από τον πίνακα 1 φαίνεται ότι οι συμμετέχοντες μαθητές έχουν υψηλή αυτοεκτίμηση και περιγράφουν τη σχέση τους με τους γονείς ως θετική. Συγκεκριμένα φαίνεται να αντιλαμβάνονται τους γονείς τους ως περισσότερο υποστηρικτικούς και λιγότερο επιτρεπτικούς ή αυταρχικούς.

Όσον αφορά τη συμπεριφορά των μαθητών, το επίπεδο των εσωτερικευμένων προβλημάτων των μαθητών είναι μέτριο έως χαμηλό, δηλαδή έχουν μέτριο επίπεδο άγχους-κατάθλιψης, ενώ τόσο το επίπεδο της απόσυρσης-κατάθλιψης όσο και το επίπεδο των σωματικών ενοχλημάτων είναι χαμηλό. Επίσης, οι μαθητές παρουσιάζουν χαμηλό επίπεδο παράβασης κανόνων και μέτριο έως χαμηλό επίπεδο επιθετικής συμπεριφοράς με αποτέλεσμα τα εξωτερικευμένα προβλήματα στο σύνολό τους να είναι χαμηλά. Τα γενικά προβλήματα εφηβείας του δείγματος παρουσιάζονται μέτρια έως χαμηλά και πιο συγκεκριμένα το επίπεδο των κοινωνικών προβλημάτων και των προβλημάτων σκέψης είναι χαμηλό, ενώ το επίπεδο των προβλημάτων προσοχής καθώς και των άλλων προβλημάτων είναι μέτριο.

Ο πίνακας 2 παρουσιάζει τους μέσους όρους, τις τυπικές αποκλίσεις και τις ελάχιστες και μέγιστες τιμές των απαντήσεων των συμμετεχόντων αγοριών και κοριτσιών στις ερωτήσεις που αφορούσαν την αυτοεκτίμησή τους, τις αναδρομικές αντιλήψεις τους για τη σχέση τους με την μητέρα και τον πατέρα καθώς και τη συμπεριφορά τους.

Πίνακας 2

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις κατά φύλο

Μεταβλητές	Αγόρια (n=59)		Κορίτσια (n=77)		Σύγκριση Μέσων Όρων	
	μ.ο.	τ.α.	μ.ο.	τ.α.	t ₁₃₄	P
Αυτοεκτίμηση	31,20	4,11	30,23	4,45	-1,30	,195
<i>Αντιλήψεις για τη σχέση με τους γονείς</i>						
Υποστηρικτικός πατέρας	3,59	,796	3,74	,867	1,02	,310
Υποστηρικτική μητέρα	3,96	,616	4,10	,662	1,32	,189
Αυταρχικός πατέρας	2,51	,599	2,30	,623	-1,95	,053
Αυταρχική μητέρα	2,41	,491	2,33	,551	-,823	,412
Επιτρεπτικός πατέρας	2,38	,496	2,28	,343	-1,30	,197
Επιτρεπτική μητέρα	2,36	,415	2,28	,341	-1,23	,221
<i>Συμπεριφορά - Εσωτερικευμένα προβλήματα</i>	17,63	9,011	19,08	8,72	,948	,345
Άγχος-Κατάθλιψη	10,58	4,69	11,64	4,56	1,33	,187
Απόσυρση-Κατάθλιψη	4,44	3,05	4,18	3,17	-,480	,632
Σωματικά ενοχλήματα	2,61	2,83	3,26	2,57	1,40	,165
<i>Συμπεριφορά - Εξωτερικευμένα προβλήματα</i>	23,47	9,94	16,61	5,48	-5,13	,000
Παράβαση κανόνων	7,90	4,03	4,51	2,32	-6,17	,000
Επιθετική συμπεριφορά	15,58	6,24	12,10	3,85	-3,99	,000

<i>Συμπεριφορά - Γενικά προβλήματα εφηβείας</i>	38,42	14,27	33,18	9,91	-2,53	,013
Κοινωνικά προβλήματα	4,85	4,46	3,66	2,97	-1,86	,066
Προβλήματα σκέψης	5,54	4,08	3,49	2,75	-3,50	,001
Προβλήματα προσοχής	22,71	6,49	20,74	5,26	-1,96	,053
Άλλα προβλήματα	5,32	1,81	5,29	1,68	-,121	,904
<i>Προβλήματα συμπεριφοράς- Συνολικός βαθμός</i>	79,53	30,76	68,87	20,18	-2,43	,016

Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτουν στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς το φύλο που αφορούν μόνο τη συμπεριφορά των συμμετεχόντων, ενώ σχετικά με την αυτοεκτίμηση και τις αναδρομικές αντιλήψεις των μαθητών για τη σχέση τους με τους γονείς τους δεν προέκυψαν στατιστικά σημαντικές διαφορές. Αναλυτικότερα τα αγόρια αυτής της ηλικίας φαίνεται να έχουν περισσότερα εξωτερικευμένα προβλήματα σε σχέση με τα κορίτσια της ίδιας ηλικίας. Επίσης, τα αγόρια εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα παράβασης κανόνων, καθώς και υψηλότερα επίπεδα επιθετικής συμπεριφοράς σε σχέση με τα κορίτσια. Όσον αφορά τα γενικά προβλήματα εφηβείας, εμφανίζονται περισσότερα στα αγόρια, τα οποία παρουσιάζουν περισσότερα προβλήματα σκέψης σε σύγκριση με τα κορίτσια. Τέλος, από τον παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι τα αγόρια εμφανίζουν περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς συνολικά συγκριτικά με τα κορίτσια του δείγματος.

4.2 Συσχετίσεις

Προκειμένου να διαπιστωθεί αν υπάρχει σχέση ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση των εφήβων, τη συμπεριφορά τους και τις αντιλήψεις τους για τη σχέση τους με τους γονείς τους χρησιμοποιήθηκε ο συντελεστής συσχέτισης Pearson r.

Πίνακας 3

Συσχετίσεις ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση και τις αντιλήψεις των εφήβων για τη σχέση τους με τους γονείς τους.

<i>Αντιλήψεις για τη σχέση με τους γονείς</i>	<i>Αυτοεκτίμηση</i>
Υποστηρικτικός πατέρας	,035
Υποστηρικτική μητέρα	,210*
Αυταρχικός πατέρας	-,063
Αυταρχική μητέρα	-,151
Επιτρεπτικός πατέρας	-,060
Επιτρεπτική μητέρα	-,039

*p<0.05

Βρέθηκε θετική συσχέτιση μεταξύ της αυτοεκτίμησης και των αντιλήψεων των εφήβων για την υποστηρικτική μητέρα. Δε βρέθηκε καμία άλλη σημαντική συσχέτιση.

Ο πίνακας 4 παρουσιάζει τις συσχετίσεις που βρέθηκαν στο επίπεδο της αυτοεκτίμησης των μαθητών με τις μεταβλητές των εσωτερικευμένων, των εξωτερικευμένων και των γενικών προβλημάτων συμπεριφοράς στην εφηβεία.

Πίνακας 4

Συσχετίσεις ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση και στα προβλήματα συμπεριφοράς των εφήβων.

	Αυτοεκτίμηση
<i>Συμπεριφορά - Εσωτερικευμένα προβλήματα</i>	-,447**
Άγχος-Κατάθλιψη	-,457**
Απόσυρση-Κατάθλιψη	-,409**
Σωματικά ενοχλήματα	-,207*
<i>Συμπεριφορά - Εξωτερικευμένα προβλήματα</i>	-,101
Παράβαση κανόνων	-,047
Επιθετική συμπεριφορά	-,129
<i>Συμπεριφορά - Γενικά προβλήματα εφηβείας</i>	-,231**
Κοινωνικά προβλήματα	-,303**
Προβλήματα σκέψης	-,143
Προβλήματα προσοχής	-,157
Άλλα προβλήματα	-,158
<i>Προβλήματα συμπεριφοράς- Συνολικός βαθμός</i>	-,296**

**p<0.01

* p<0.05

Τα αποτελέσματα έδειξαν αρνητική συσχέτιση μεταξύ της αυτοεκτίμησης και των εσωτερικευμένων προβλημάτων συμπεριφοράς των εφήβων, δηλαδή το άγχος-κατάθλιψη, την απόσυρση-κατάθλιψη, τα σωματικά ενοχλήματα, αλλά και με το σύνολο αυτών.

Επίσης, βρέθηκε αρνητική συσχέτιση μεταξύ της αυτοεκτίμησης, των κοινωνικών προβλημάτων και των γενικών προβλημάτων της εφηβείας. Φαίνεται ότι η αυτοεκτίμηση δε

συσχετίζεται με κανέναν από τους υπόλοιπους παράγοντες των προβλημάτων της εφηβείας όπως τα προβλήματα σκέψης, τα προβλήματα προσοχής και τα άλλα προβλήματα.

Τέλος, βρέθηκε αρνητική συσχέτιση μεταξύ της αυτοεκτίμησης και των προβλημάτων συμπεριφοράς (*Εσωτερικευμένα προβλήματα + Εξωτερικευμένα προβλήματα + Γενικά προβλήματα εφηβείας*). Αντιθέτως, δε βρέθηκε συσχέτιση μεταξύ της αυτοεκτίμησης και των εξωτερικευμένων προβλημάτων συμπεριφοράς (παράβαση κανόνων, επιθετική συμπεριφορά).

Ο πίνακας 5 παρουσιάζει τις συσχετίσεις που βρέθηκαν στην άποψη των εφήβων, για το πώς θυμούνται τη σχέση τους με τον πατέρα και τη μητέρα τους κατά την παιδική τους ηλικία, με τα εσωτερικευμένα και τα εξωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς της εφηβείας.

Πίνακας 5

Συσχετίσεις ανάμεσα στις αντιλήψεις των εφήβων για τη σχέση τους με τους γονείς τους και τα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς.

	Αντιλήψεις για τη σχέση με τους γονείς					
	Υποστηρικτικός/ή		Αυταρχικός/ή		Επιτρεπτικός/ή	
	Πατέρας	Μητέρα	Πατέρας	Μητέρα	Πατέρας	Μητέρα
Συμπεριφορά						
<i>Εσωτερικευμένα προβλήματα</i>	-,185*	-,268**	,299**	,408**	,137	,116
<i>Εξωτερικευμένα προβλήματα</i>	-,391**	-,378**	,491**	,399**	,265**	,326**
<i>Προβλήματα συμπεριφοράς-Συνολικός βαθμός</i>	-,299**	-,343**	,446**	,455**	,271**	,329**

**p<0.01

* p<0.05

Τα αποτελέσματα έδειξαν αρνητικές συσχετίσεις μεταξύ των αντιλήψεων για τον υποστηρικτικό πατέρα και την υποστηρικτική μητέρα και των εσωτερικευμένων,

εξωτερικευμένων και συνολικών προβλημάτων συμπεριφοράς. Από την άλλη, ο *αυταρχικός* τύπος πατέρα και μητέρας, παρουσιάζει σημαντική θετική συσχέτιση με τα εσωτερικευμένα, τα εξωτερικευμένα και τα συνολικά προβλήματα των εφήβων.

Τέλος, οι αντιλήψεις των εφήβων για τον *επιτρεπτικό* τύπο συσχετίζονται θετικά με τα εξωτερικευμένα και τα συνολικά προβλήματα.

4.3 Απλές Παλινδρομήσεις

Για να διαπιστωθεί η επίδραση των αντιλήψεων των εφήβων για τη σχέση τους με τους γονείς τους στη συμπεριφορά των μαθητών της έρευνας και συγκεκριμένα στα εσωτερικευμένα, στα εξωτερικευμένα και στο σύνολο των προβλημάτων συμπεριφοράς κατά την εφηβεία πραγματοποιήθηκαν οι παρακάτω απλές γραμμικές παλινδρομήσεις.

Ο πίνακας 6 παρουσιάζει την επίδραση που έχουν οι αντιλήψεις των εφήβων για τον τρόπο διαπαιδαγώγησής τους από τον πατέρα και τη μητέρα τους, στα εσωτερικευμένα προβλήματα της συμπεριφοράς τους.

Πίνακας 6

Επίδραση των αντιλήψεων των εφήβων για τη σχέση τους με τους γονείς τους στα εσωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς.

Προβλεπτική μεταβλητή	Μεταβλητή κριτήριο	B	b(beta)	Προσαρμοσμένο R^2	p
Αυταρχική μητέρα	Συμπεριφορά-Εσωτερικευμένα προβλήματα	6,865	,408	,160	,000
Αυταρχικός πατέρας		4,294	,299	,082	,000

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι αναδρομικές αντιλήψεις των εφήβων που αφορούν στην *αυταρχική* μητέρα και στον *αυταρχικό* πατέρα ερμηνεύουν ποσοστό 16% και 8,2% αντίστοιχα, της διακύμανσης των εσωτερικευμένων προβλημάτων συμπεριφοράς των εφήβων.

Ο πίνακας 7 παρουσιάζει την επίδραση που έχουν οι αντιλήψεις των εφήβων για τη σχέση που είχαν στην παιδική τους ηλικία με τον πατέρα και τη μητέρα τους, στα εξωτερικευμένα προβλήματα της συμπεριφοράς τους.

Πίνακας 7

Επίδραση των αντιλήψεων των εφήβων για τη σχέση τους με τους γονείς τους στα εξωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς.

Προβλεπτική μεταβλητή	Μεταβλητή κριτήριο	B	b(beta)	Προσαρμοσμένο R ²	p
Υποστηρικτική μητέρα	Συμπεριφορά-Εξωτερικευμένα προβλήματα	-4,940	-,378	,136	,000
Αυταρχική μητέρα		6,410	,399	,153	,000
Επιτρεπτική μητέρα		7,304	,326	,099	,000
Υποστηρικτικός πατέρας		-3,931	-,391	,147	,000
Αυταρχικός πατέρας		6,664	,491	,235	,000

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι αναδρομικές αντιλήψεις των εφήβων για την υποστηρικτική μητέρα μπορούν να εξηγήσουν το 13,6% της διακύμανσης των εξωτερικευμένων προβλημάτων συμπεριφοράς των εφήβων, οι αντιλήψεις για την αυταρχική διάσταση της τυπολογίας της μητέρας το 15,3%, ενώ οι αντιλήψεις που αφορούν στην επιτρεπτική μητέρα ερμηνεύουν το 9,9% της διακύμανσης των εξωτερικευμένων προβλημάτων συμπεριφοράς. Τέλος, οι αντιλήψεις των εφήβων για τον υποστηρικτικό πατέρα εξηγούν το 14,7% της διακύμανσης των εξωτερικευμένων προβλημάτων συμπεριφοράς ενώ οι αντιλήψεις για τον αυταρχικό πατέρα το 23,5%.

Ο πίνακας 8 παρουσιάζει την επίδραση που έχουν οι αντιλήψεις των εφήβων για το πώς θυμούνται τη σχέση τους με τους γονείς τους στα παιδικά τους χρόνια, στα συνολικά προβλήματα συμπεριφοράς κατά την περίοδο της εφηβείας.

Πίνακας 8

Επίδραση των αντιλήψεων των εφήβων για τη σχέση τους με τους γονείς τους στα συνολικά προβλήματα συμπεριφοράς.

Προβλεπτική μεταβλητή	Μεταβλητή κριτήριο	B	b(beta)	Προσαρμοσμένο R ²	p
Υποστηρικτική μητέρα	Προβλήματα συμπεριφοράς-Συνολικός βαθμός	-13,711	-,343	,111	,000
Αυταρχική μητέρα		22,324	,455	,201	,000
Επιτρεπτική μητέρα		22,576	,329	,102	,000
Αυταρχικός πατέρας		18,687	,446	,193	,000

Από τον πίνακα 8 προκύπτει ότι οι αναδρομικές αντιλήψεις σύμφωνα με τις οποίες η μητέρα είναι πρωτίστως *υποστηρικτική* ερμηνεύουν το 11,1% της διακύμανσης του συνόλου των προβλημάτων συμπεριφοράς κατά την εφηβεία. Οι αντιλήψεις για την *αυταρχική* μητέρα εξηγούν το 20,1% της διακύμανσης του συνόλου των προβλημάτων συμπεριφοράς των εφήβων, ενώ αυτές για την *επιτρεπτική* μητέρα το 10,2%. Τέλος, οι αντιλήψεις των εφήβων για τον *αυταρχικό* πατέρα ερμηνεύουν ποσοστό 19,3% της διακύμανσης του συνόλου των προβλημάτων συμπεριφοράς κατά την εφηβεία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε με σκοπό την αξιολόγηση της αυτοεκτίμησης και των προβλημάτων συμπεριφοράς των εφήβων, καθώς και των αντιλήψεων των εφήβων για τη σχέση που είχαν με τη μητέρα και τον πατέρα κατά την παιδική τους ηλικία. Όπως έχει προαναφερθεί, για το σκοπό αυτό και για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε δειγματοληπτική έρευνα, από την οποία προέκυψαν σημαντικά εμπειρικά αποτελέσματα. Ορισμένα από αυτά φαίνεται να συμφωνούν με προηγούμενες μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί και συμπεριληφθεί στη συγκεκριμένη βιβλιογραφία.

Αρχικά, εξετάζοντας τα γενικά χαρακτηριστικά του δείγματος, διαπιστώνεται ότι οι συμμετέχοντες μαθητές έχουν υψηλή αυτοεκτίμηση και αντιλαμβάνονται τους γονείς τους περισσότερο ως υποστηρικτικούς παρά ως επιτρεπτικούς ή αυταρχικούς. Επίσης, φαίνεται ότι το επίπεδο, τόσο των εσωτερικευμένων, όσο των εξωτερικευμένων και των γενικών προβλημάτων των εφήβων που συμμετείχαν στην έρευνα είναι μέτριο προς χαμηλό.

Έπειτα, εξετάζοντας την επίδραση του φύλου, προέκυψαν ορισμένες στατιστικά σημαντικές διαφορές οι οποίες σχετίζονται με τη συμπεριφορά των συμμετεχόντων. Σύμφωνα με αυτές τις διαφορές, τα αγόρια αυτής της ηλικίας φαίνεται να έχουν περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς συγκριτικά με τα κορίτσια του δείγματος. Αυτό συμβαίνει γιατί τα αγόρια εμφανίζουν περισσότερα εξωτερικευμένα προβλήματα και συγκεκριμένα υψηλότερα επίπεδα παράβασης κανόνων και επιθετικής συμπεριφοράς σε σχέση με τα κορίτσια της ίδιας ηλικίας. Επίσης, τα γενικά προβλήματα εφηβείας εμφανίζονται περισσότερα στα αγόρια σε σύγκριση με τα κορίτσια. Επιβεβαιώνεται λοιπόν, ότι οι έφηβοι που θυμούνται τους γονείς τους περισσότερο ως *αυταρχικούς* ή *επιτρεπτικούς*, παρουσιάζουν πιο συχνά αντιδημοκρατική συμπεριφορά και έχουν περισσότερες πιθανότητες να αποκτήσουν προβλήματα με το νόμο στην μετέπειτα ζωή τους, σε σχέση με αυτούς που παρουσιάζουν τους γονείς τους ως *υποστηρικτικούς* (Chipman et al., 2000).

Εξετάζοντας τη σχέση των αναδρομικών αντιλήψεων των μαθητών για τον πατέρα και τη μητέρα τους με το επίπεδο αυτοεκτίμησής τους, διαπιστώνεται ότι οι μαθητές που θεωρούν τη μητέρα τους περισσότερο *υποστηρικτική* και λιγότερο *αυταρχική* και *επιτρεπτική* έχουν υψηλό

επίπεδο αυτοεκτίμησης. Όπως έχει διαπιστωθεί από προηγούμενες έρευνες, ο υποστηρικτικός γονεϊκός τύπος σχετίζεται με την αναβάθμιση των γνωστικών και κοινωνικών ικανοτήτων του παιδιού, με την ανάπτυξη της υπευθυνότητας, της ανεξαρτησίας αλλά και της αυτοεκτίμησής του (Chipman, Olsen, Klein, Hart & Robinson, 2000; Αντωνοπούλου & Τσίτσας, 2011). Επίσης, παρόμοια ήταν και τα αποτελέσματα έρευνας που αφορούσε την τυπολογία του πατέρα, η οποία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι νεαροί έφηβοι που αξιολογούν θετικά την αυτοεκτίμησή τους, θεωρούν ότι η τυπολογία που ταιριάζει στον δικό τους πατέρα είναι κυρίως αυτή του υποστηρικτικού. Συνεπώς, ο υποστηρικτικός γονεϊκός τύπος αποτελεί σπουδαίο παράγοντα για την ενίσχυση της κοινωνικής καθώς και της συναισθηματικής συνείδησης του ατόμου (Antonopoulou, Alexopoulos & Maridaki-Kassotaki, 2012). Τέλος, σύμφωνα με την έρευνα των Zarrett και Lerner (2008), η συμμετοχή των νέων σε διάφορες εξωσχολικές δραστηριότητες, κυρίως όταν αυτές αφορούν τη συμμετοχή των γονέων και την επικοινωνία μεταξύ των μελών της οικογένειας, συνεισφέρει στη θετική και ομαλή προσαρμογή των εφήβων στο οικογενειακό και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον συνεπώς και στην αναβάθμιση σημαντικών ψυχοκοινωνικών χαρακτηριστικών.

Σημαντικά είναι και τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της αυτοεκτίμησης και των προβλημάτων συμπεριφοράς. Αυτό που διαπιστώνεται είναι ότι το υψηλό επίπεδο εσωτερικευμένων προβλημάτων συμπεριφοράς και συγκεκριμένα το αυξημένο επίπεδο του άγχους-κατάθλιψης, της απόσυρσης-κατάθλιψης καθώς και των σωματικών ενοχλημάτων των μαθητών μειώνει το επίπεδο αυτοεκτίμησής τους. Το ίδιο φαίνεται να ισχύει και μεταξύ του επιπέδου αυτοεκτίμησης και των γενικών προβλημάτων εφηβείας και ιδιαίτερα με την εμφάνιση κοινωνικών προβλημάτων που οδηγεί στη μείωση της αυτοεκτίμησης των εφήβων.

Όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα της έρευνας, υπάρχουν σημαντικές συσχετίσεις ανάμεσα στις κατηγορίες προβλημάτων που αφορούν τη συμπεριφορά των εφήβων και στις απόψεις των ίδιων, για το πώς αντιλαμβάνονται τον πατέρα τους και τη μητέρα τους. Παρατηρείται ότι οι μαθητές που θυμούνται τη σχέση με τους γονείς τους στα παιδικά τους χρόνια ως θετική και θεωρούν και τους δύο περισσότερο υποστηρικτικούς και λιγότερο αυταρχικούς ή επιτρεπτικούς, φαίνεται να εμφανίζουν χαμηλότερα επίπεδα τόσο εσωτερικευμένων, όσο εξωτερικευμένων και γενικών προβλημάτων εφηβείας. Επιβεβαιώνεται

δηλαδή ότι οι δυσκολίες και τα προβλήματα που συναντούν τα άτομα κατά την παιδική τους ηλικία, κυρίως στην διαπαιδαγώγησή τους από τους γονείς τους, είναι δυνατόν να επηρεάσουν αρνητικά τη συμπεριφορά και τον χαρακτήρα τους (Allen et al., 1994). Όπως διαπίστωσαν και οι Aunola και Nurmi (2005), όταν μία μητέρα συμπεριφέρεται στο παιδί της με στοργή και λιγότερη χρήση του ψυχολογικού ελέγχου, τότε μειώνονται οι πιθανότητες εμφάνισης εξωτερικευμένων προβλημάτων στη συμπεριφορά του παιδιού, κυρίως όταν ο ψυχολογικός έλεγχος γίνεται παράλληλα με έλεγχο συμπεριφοράς από τη μητέρα. Πιο συγκεκριμένα, φαίνεται ότι οι έφηβοι που αντιλαμβάνονται τον πατέρα τους περισσότερο ως *υποστηρικτικό*, παρουσιάζουν μειωμένη κατάθλιψη και τάση για απομόνωση. Επίσης, η αντίληψη αυτή των συμμετεχόντων οδηγεί στη μείωση των πιθανοτήτων να εμφανίσουν επιθετική και παραβατική συμπεριφορά, κοινωνικά προβλήματα καθώς και προβλήματα προσοχής κατά την εφηβεία. Αντίθετα, οι συμμετέχοντες που θυμούνται τον πατέρα τους περισσότερο ως *αυταρχικό*, παρουσιάζουν αυξημένο άγχος, περισσότερα συμπτώματα κατάθλιψης και μεγαλύτερη τάση για απομόνωση. Επιπρόσθετα, φαίνεται να εμφανίζουν υψηλότερα επίπεδα επιθετικής, αντιδημοκρατικής συμπεριφοράς και περισσότερα προβλήματα προσοχής, σκέψης αλλά και κοινωνικά προβλήματα. Τέλος, διαπιστώνεται ότι τα παιδιά που αντιλαμβάνονται τον πατέρα τους περισσότερο ως *επιτρεπτικό*, έχουν περισσότερες πιθανότητες να εμφανίσουν σωματικά ενοχλήματα, αυξημένη επιθετική και παραβατική συμπεριφορά, αυξημένα κοινωνικά γνωστικά και άλλα προβλήματα.

Σχετικά με τις αντιλήψεις των εφήβων για τη σχέση τους με τη μητέρα, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι τα παιδιά που αντιλαμβάνονται τη μητέρα τους περισσότερο *υποστηρικτική* και λιγότερο *αυταρχική* ή *επιτρεπτική*, έχουν λιγότερες πιθανότητες να εμφανίσουν σωματικά ενοχλήματα και καταθλιπτική συμπεριφορά με τάση για αποχή από τα κοινά. Επίσης, παρουσιάζουν μειωμένη επιθετική και παραβατική συμπεριφορά, ενώ παράλληλα ελαττώνονται τα προβλήματα που αφορούν την ικανότητα σκέψης, προσοχής, κοινωνικοποίησης καθώς και άλλα γενικά προβλήματα εφηβείας. Από την άλλη, οι έφηβοι που θυμούνται τη μητέρα τους να είναι περισσότερο *αυταρχική* κατά την παιδική τους ηλικία, φαίνεται να είναι περισσότερο επιρρεπείς στα συναισθήματα άγχους, κατάθλιψης, μοναξιάς καθώς και στην εμφάνιση σωματικών ενοχλημάτων. Επιπλέον, παρουσιάζουν αυξημένα επίπεδα επιθετικής και ανάρμοστης συμπεριφοράς και αυξημένα επίπεδα γενικών προβλημάτων εφηβείας, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών, γνωστικών και άλλων. Παρόμοιο αποτέλεσμα προκύπτει και για εκείνους που αντιλαμβάνονται τη μητέρα τους περισσότερο ως *επιτρεπτική*, με μόνη διαφορά ότι η αντίληψη αυτή φαίνεται να σχετίζεται κυρίως με την εμφάνιση σωματικών

ενοχλημάτων κατά τη διάρκεια της εφηβείας, όσον αφορά τα εσωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς.

Τέλος, σπουδαία αποδείχθηκαν και τα αποτελέσματα από την ανάλυση παλινδρομήσεων, σύμφωνα με τα οποία διαπιστώθηκε ότι όσο αυξάνεται ο βαθμός των εσωτερικευμένων προβλημάτων συμπεριφοράς των εφήβων, τόσο μεγαλώνει η αντίληψη αυτών ότι οι γονείς τους είναι *αυταρχικοί* και αντίστροφα. Από την άλλη, όσο αυξάνονται τα εξωτερικευμένα προβλήματα, τόσο μεγαλώνει η αντίληψη εκείνων που θεωρούν τους γονείς τους *αυταρχικούς* και εκείνων που θεωρούν τη μητέρα τους *επιτρεπτική*, ενώ μειώνεται η αντίληψη εκείνων που θεωρούν τους γονείς τους *υποστηρικτικούς*. Σχετικά με το σύνολο των προβλημάτων συμπεριφοράς κατά την εφηβεία, διαπιστώνεται ότι όσο ο βαθμός τους αυξάνεται, τόσο μεγαλώνει η αντίληψη των εφήβων που παρουσιάζουν τους γονείς τους ως *αυταρχικούς*, καθώς επίσης και εκείνων που παρουσιάζουν τη μητέρα τους ως *επιτρεπτική*, ενώ μειώνεται η αντίληψη εκείνων που παρουσιάζουν τη μητέρα τους ως *υποστηρικτική* και αντίστροφα.

Συμπερασματικά, επιβεβαιώνεται ότι οι αντιλήψεις που έχουν οι έφηβοι για τον τρόπο με τον οποίο τους έχουν μεγαλώσει οι γονείς τους, ασκούν σημαντική επίδραση κυρίως στη μετέπειτα συμπεριφορά τους. Έτσι, όσο περισσότερα είναι τα προβλήματα που αντιλαμβάνονται τα παιδιά στη σχέση τους με τους γονείς τους, τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες να εμφανίσουν προβληματική αλλά και καταθλιπτική συμπεριφορά στο μέλλον (Allen et al., 1994). Ενώ η θετική, εποικοδομητική και ζεστή σχέση μεταξύ τους, μπορεί να οδηγήσει σε μια πιο ομαλή προσαρμογή του εφήβου στο κοινωνικό περιβάλλον καθώς και στην υποβάθμιση της μελαγχολίας και διάφορων προβληματικών συμπεριφορών (Zarrett & Lerner, 2008). Επίσης, όπως είχε διαπιστωθεί σε παλαιότερη έρευνα, η εμφάνιση αντιδραστικής και επιθετικής συμπεριφοράς κατά την εφηβεία, πολλές φορές σχετίζεται με την προσπάθεια των παιδιών να αποφύγουν το συναίσθημα της αποξένωσης και της μοναξιάς που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητά τους στο οικογενειακό, στο σχολικό και γενικότερα στο κοινωνικό τους περιβάλλον (Galanaki, Polychronopoulou & Babalis, 2008). Σύμφωνα με την παρούσα μελέτη, ο *αυταρχικός* ή *επιτρεπτικός* τρόπος διαπαιδαγώγησης των παιδιών, όπως αυτά τον αντιλαμβάνονται, μπορεί να οδηγήσει εύκολα στην αντιδημοκρατική και βίαιη συμπεριφορά τους στα εφηβικά χρόνια, αφού οι συγκεκριμένοι γονεϊκοί τύποι προϋποθέτουν την ακατάλληλη συμπεριφορά και την αδιαφορία των γονιών όχι μόνο για την κοινωνική αλλά και για την

ψυχοσυναισθηματική επάρκεια των παιδιών τους (Chirpman et al., 2000). Συνεπώς, οι αντιλήψεις των εφήβων για τη συμπεριφορά που δέχτηκαν κατά τη διάρκεια της παιδικής τους ηλικίας, τόσο από τον πατέρα όσο και από τη μητέρα, είναι σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη από τους ίδιους τους γονείς, αφού επιδρούν κυρίως μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον και επηρεάζουν τη μετέπειτα ζωή του εφήβου και αργότερα τον ρόλο του ως γονέα. Έτσι, οι γονείς θα μπορούν πιο εύκολα να εκτιμήσουν αλλά και να επαναπροσδιορίσουν τους ρόλους τους προκειμένου να θέσουν τους απαραίτητους στόχους για την καθοριστική διαμόρφωση της προσωπικότητας, του τρόπου συμπεριφοράς, καθώς και της ικανότητας των παιδιών τους να προσαρμόζονται ομαλά στο κοινωνικό τους περιβάλλον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Achenbach, T. M. (1991). *Manual for the Child Behavior Checklist /4-18 and 1991 profile*. Burlington VT: University of Vermont. Department of psychiatry.
- Allen, J. P. & Antonishak, J. (2008). Adolescent Peer Influences: Beyond the Dark Side. In Prinstein MJ, Dodge KA, (eds.), *Understanding Peer Influence in Children and Adolescents*. (pp. 141-160). New York: Guilford Press.
- Allen, J. P., Hauser, S. T., Eickholt, C., Bell, K. L. & O'Connor, T. G. (1994). Autonomy and Relatedness in Family Interactions as Predictors of Expressions of Negative Adolescent Affect, *Journal of Research on Adolescence*, 7(4), 535-552.
- Antonopoulou, K., Alexopoulos, D. A. & Maridaki-Kassotaki, K. (2012). Perceptions of Father Parenting Style, Empathy and Self-Esteem Among Greek Preadolescents, *Marriage & Family Review*, 48(3), 293-309.
- Αντωνοπούλου, Α. και Τσίτσας, Γ. (2011). Η διερεύνηση της γονεϊκής τυπολογίας της Ελληνίδας μητέρας: Στάθμιση του ερωτηματολογίου Parenting Styles & Dimensions Questionnaire (PSDQ). *Επιστήμες Αγωγής*, 2:51-60.
- Aunola, K. & Nurmi, J. E. (2005). The Role of Parenting Styles in Children's Problem Behavior, *Child Development*, 76(6), 1144-1159.
- Chango, J. M., McElhaney, K. B., Allen, J. P., Schad, M. M. & Marston, E. (2012). Relational Stressors and Depressive Symptoms in Late Adolescence: Rejection Sensitivity as a Vulnerability, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40(3), 369-379.
- Chipman, S., Olsen, S. F., Klein, S., Hart, C. H. & Robinson, C. C. (2000). Differences in Retrospective Perceptions of Parenting of Male and Female Inmates and Non-Inmates, *Family Relations*, 49(1), 5-11.
- Galanaki, E. P., Polychronopoulou, S. A. & Babalis, T. K. (2008). Loneliness and Social Dissatisfaction Among Behaviourally At-Risk Children, *School Psychology International*, 29(2), 214-229.
- Μαριδάκη-Κασσωτάκη, Αικ. (2009). Τυπολογία του Έλληνα πατέρα με βάση τον τρόπο διαπαιδαγώγησης των παιδιών του: Προσαρμογή και στάθμιση του ερωτηματολογίου: "Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (PSDQ)". *Επιστήμες Αγωγής*, 4:23-33.

- Robinson, C. C., Mandleco, B., Olsen, S. F. & Hart, C. H. (1995). Authoritative, authoritarian and permissive parenting practices: Development of a new measure. *Psychological Reports*, 71:819-830.
- Robinson, C. C., Mandleco, B., Olsen, S. F. & Hart, C. H. (2001). The Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (PSDQ). In Permultter, B. F., Touliatos, J. & Holden, G. W. (Eds.), *Handbook of family measurement techniques: vol. 3 Instruments and Index*. Thousand Oaks: Sage, 319-321.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Roussos, A., Francis, K., Zoubou, V., Kiprianos, S., Prokopiou, A. & Richardson, C. (2001). The standardization of Achenbach's Youth Self-Report in Greece in a national sample of high school students. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 10(1), 47-53.
- Royal College of Nursing (2013). Adolescence: boundaries and connections. Διαθέσιμο στο: http://www.rcn.org.uk/_data/assets/pdf_file/0006/178971/003256.pdf Αναρτήθηκε στις: 12/2013
- Schad, M. M., Szwedlo, D. E., Antonishak, J., Hare, A. & Allen, J. P. (2008). The Broader Context of Relational Aggression in Adolescent Romantic Relationships: Predictions from Peer Pressure and Links to Psychosocial Functioning, *Journal of Youth Adolescence*, 37: 346-358.
- Zarrett, N. & Lerner, R. M. (2008). Ways to promote the positive development of children and youth, *Child Trends* (11). Διαθέσιμο στο: www.childtrends.org Αναρτήθηκε στις: 2/2008

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΕΦΗΒΩΝ-ΓΟΝΕΩΝ

Αγαπητέ μαθητή/μαθήτρια,

το παρακάτω ερωτηματολόγιο αναφέρεται στη σχέση σου με τους γονείς σου όπως τη θυμάσαι όταν ήσουν μικρός/μικρή και σε μία σειρά από θέματα που σχετίζονται με τον εαυτό σου. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι ανώνυμη και οι απαντήσεις σου θα χρησιμοποιηθούν αυστηρά για ερευνητικούς σκοπούς. Σε παρακαλούμε να απαντήσεις με ειλικρίνεια και αυθόρμητα σε όλες τις ερωτήσεις των επιμέρους ενοτήτων του ερωτηματολογίου. Σε ευχαριστούμε, εκ των προτέρων, για το χρόνο που θα διαθέσεις στη συμπλήρωσή του.

ΕΝΟΤΗΤΑ Ι.

Απάντησε βάζοντας **X** στο κουτί που ταιριάζει καλύτερα στην περίπτωση σου. Μερικές φορές θα πρέπει να δώσεις παραπάνω από μία απαντήσεις. Διάβασε προσεχτικά τις ερωτήσεις.

1. Φύλο

☐ Κορίτσι

☐ Αγόρι

2. Ποια είναι η ημερομηνία γέννησής σου;

3. Τύπος σχολείου που παρακολουθείς:

4α. Γεννήθηκες στην Ελλάδα;

☐ Ναι

☐ Όχι, γεννήθηκα στην και ήρθα στην Ελλάδα το έτος

4β. Μήπως κάποιος από τους γονείς σου μετανάστευσε στην Ελλάδα;

☐ Όχι

☐ Ναι

Αν ναι, από πού;

Ο πατέρας από την το έτος

Η μητέρα από την το έτος

5α. Οικογενειακή κατάσταση:

- ☐ Παντρεμένοι γονείς
- ☐ Διαζευγμένοι γονείς
- ☐ Μονογονεϊκή οικογένεια
- ☐ Ο ένας γονέας δε ζει πια

5β. Με ποιον/ποιους ζεις (μπορείς να επιλέξεις παραπάνω από μια απαντήσεις);

Ζω με:

- ☐ Πατέρα
- ☐ Μητέρα
- ☐ Πατέρα που με έχει υιοθετήσει
- ☐ Μητέρα που με έχει υιοθετήσει
- ☐ Πατριό
- ☐ Μητριά
- ☐ Όλα τα αδέλφια μου
- ☐ Κάποια από τα αδέλφια μου
- ☐ Άλλη απάντηση, εξήγησε.....

6α. Ποια είναι η εκπαίδευση της μητέρας σου;

- ☐ Υποχρεωτική εκπαίδευση (μέχρι Γ' Γυμνασίου)
- ☐ Απολυτήριο Λυκείου
- ☐ Πανεπιστήμιο, ΤΕΙ
- ☐ Άλλη απάντηση, εξήγησε.....

6β. Ποια είναι η εκπαίδευση του πατέρα σου;

- ☐ Υποχρεωτική εκπαίδευση (μέχρι Γ' Γυμνασίου)
- ☐ Απολυτήριο Λυκείου
- ☐ Πανεπιστήμιο, ΤΕΙ
- ☐ Άλλη απάντηση, εξήγησε.....

7α. Ποιο είναι το επάγγελμα της μητέρας σου κατά την τρέχουσα χρονική περίοδο;.....

7β. Ποιο είναι το επάγγελμα του πατέρα σου κατά την τρέχουσα χρονική περίοδο;.....

8α. Ποια είναι η ηλικία της μητέρας σου;

8β. Ποια είναι η ηλικία του πατέρα σου;

9. Σε ποια τάξη του σχολείου πηγαίνεις;

10α. Σου αρέσει το σχολείο;

- ☐ Μου αρέσει πάρα πολύ
- ☐ Μου αρέσει σε γενικές γραμμές
- ☐ Δεν μου αρέσει ιδιαίτερα
- ☐ Δεν μου αρέσει καθόλου

10β. Εξήγησε με λίγα λόγια γιατί σου αρέσει ή γιατί δε σου αρέσει το σχολείο

.....

.....

.....

11α. Καπνίζεις;

- ☐ Ναι
- ☐ Όχι, το έκοψα
- ☐ Όχι, αλλά έχω δοκιμάσει
- ☐ Όχι, δεν έχω καπνίσει ποτέ

11β. Αν καπνίζεις, πόσα τσιγάρα κατά μέσο όρο καπνίζεις την ημέρα;

- ☐ Δεν καπνίζω κάθε μέρα
- ☐ 1-2 τσιγάρα την ημέρα
- ☐ 3-9 τσιγάρα την ημέρα
- ☐ 10-20 τσιγάρα την ημέρα
- ☐ Περισσότερα από 20 τσιγάρα την ημέρα

12α. Πίνεις μπύρα, κρασί ή άλλο αλκοολούχο ποτό;

- ☐ Όχι
- ☐ Ναι, πίνω μπύρα
- ☐ Ναι, πίνω κρασί
- ☐ Ναι, πίνω κάποιο άλλο αλκοολούχο ποτό (Σημείωσε ποιο:)

12β. Αν πίνεις, πόσο συχνά πίνεις;

- ☐ Μία φορά το χρόνο ή λιγότερο
- ☐ Δύο με έξι φορές το χρόνο
- ☐ Μία φορά το μήνα
- ☐ Δύο ή τρεις φορές το μήνα
- ☐ Μία φορά την εβδομάδα
- ☐ Δύο ή τρεις φορές την εβδομάδα
- ☐ Κάθε μέρα

12γ. Πίνεις τόσο πολύ ώστε να μεθάς;

- ☐ Όχι, ποτέ
☐ Σπάνια
☐ Μερικές φορές
☐ Συχνά

13α. Έχεις ποτέ δοκιμάσει ναρκωτικές ουσίες;

- ☐ Όχι
☐ Εάν ναι, σημείωσε ποιες:

13β. Αν έχεις δοκιμάσει ναρκωτικές ουσίες, πόσο συχνά τις δοκιμάζεις;

- ☐ Σπάνια
☐ Μερικές φορές
☐ Συχνά

ΕΝΟΤΗΤΑ II.

Κύκλωσε, σε κάθε μία από τις παρακάτω προτάσεις, τον αριθμό που αντιπροσωπεύει καλύτερα την άποψή σου. Επίλεξε μόνο μια απάντηση για κάθε πρόταση.

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
1. Αισθάνομαι ότι αξίζω ως άτομο τόσο όσο και οι άλλοι.	1	2	3	4
2. Αισθάνομαι ότι έχω πολλά προτερήματα.	1	2	3	4
3. Γενικά, τείνω να αισθάνομαι ότι είμαι ένας αποτυχημένος/η.	1	2	3	4
4. Είμαι ικανός να κάνω πράγματα, τόσο καλά όσο οι περισσότεροι άνθρωποι.	1	2	3	4
5. Αισθάνομαι ότι δεν έχω κάνει πολλά για τα οποία είμαι περήφανος.	1	2	3	4
6. Θετικά τον εαυτό μου.	1	2	3	4
7. Σε γενικές γραμμές, είμαι ικανοποιημένος με τον εαυτό μου.	1	2	3	4
8. Εύχομαι να σεβόμουν περισσότερο τον εαυτό μου.	1	2	3	4
9. Αισθάνομαι άχρηστος/η κάποιες φορές.	1	2	3	4
10. Κάποιες φορές νομίζω ότι δεν είμαι καθόλου καλός.	1	2	3	4

ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΙΙ.

Πώς θυμάσαι τη σχέση σου με τους γονείς σου όταν ήσουν μικρός/μικρή;

Σκέψου τα παιδικά σου χρόνια και τη σχέση που είχες με τους γονείς σου.

Διάβασε με προσοχή τις προτάσεις που ακολουθούν και κύκλωσε τον αριθμό που δείχνει πόσο συχνά ο **πατέρας σου** και η **μητέρα σου** εκδήλωναν τις παρακάτω συμπεριφορές στη σχέση τους μαζί σου. Απάντησε ξεχωριστά για κάθε γονέα.

1
ΠΟΤΕ

2
ΣΠΑΝΙΑ

3
ΜΕΡΙΚΕΣ ΦΟΡΕΣ

4
ΠΟΛΥ ΣΥΧΝΑ

5
ΠΑΝΤΑ

ΠΑΤΕΡΑΣ

ΜΗΤΕΡΑ

Ο πατέρας μου/η μητέρα μου ...

	Ποτέ	Σπάνια	Μερικές φορές	Πολύ συχνά	Πάντα	Ποτέ	Σπάνια	Μερικές φορές	Πολύ συχνά	Πάντα
1. με παρότρυνε να συζητώ μαζί του/της τα προβλήματά μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
2. χρησιμοποιούσε περισσότερο την τιμωρία παρά το διάλογο για να με βοηθήσει να βελτιώσω τη συμπεριφορά μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
3. ήξερε τα ονόματα των φίλων μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
4. πίστευε ότι ήταν δύσκολο να με μάθει να πειθαρχώ.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
5. με επαινούσε όταν ήμουν καλό και υπάκουο παιδί.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
6. με χαστούκιζε όταν δεν ήμουν υπάκουος/η.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
7. έπαιζε μαζί μου και μου έκανε αστεία.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
8. δε μου ασκούσε κριτική όταν δε συμπεριφερόμουν σύμφωνα με τις επιθυμίες του/της.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
9. έδειχνε σε μένα κατανόηση όταν ήμουν αναστατωμένος/η.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
10. με τιμωρούσε απαγορεύοντάς μου να κάνω κάτι που μου άρεσε χωρίς να μου δίνει εξηγήσεις.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
11. με κακομάθαινε.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

12. με καταλάβαινε και με παρηγορούσε όταν ένοιωθα στεναχωρημένος.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
13. με μάλωνε και μου φώναζε όταν φερόμουν άσχημα.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
14. ήταν πολύ φιλικός/φιλική μαζί μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
15. με άφηνε να ενοχλώ άλλους ανθρώπους.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
16. με ενημέρωνε για το τι προσδοκούσε από εμένα κάθε φορά που ξεκινούσα μια δραστηριότητα.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
17. έκανε συστάσεις σε μένα για να βελτιωθεί η συμπεριφορά μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
18. ήταν πολύ υπομονετικός/υπομονετική μαζί μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
19. με μάλωνε όταν δεν ήμουν υπάκουος/η.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
20. περισσότερο με απειλούσε με τιμωρία παρά με τιμωρούσε.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
21. ανταποκρινόταν στα συναισθήματά μου ή τις ανάγκες μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
22. επέτρεπε σε μένα να πω τη γνώμη μου για τους κανόνες που υπήρχαν στην οικογένεια.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
23. τσακωνόταν μαζί μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
24. μού φαινόταν ότι θεωρούσε τον εαυτό του/της καλό πατέρα/καλή μητέρα.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
25. εξηγούσε σε μένα τους λόγους για τους οποίους έπρεπε να τηρούνται οι κανόνες της οικογένειας.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
26. ενδιαφερόταν κυρίως για τα δικά του/της συναισθήματα και όχι τα δικά μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
27. έλεγε σε μένα ότι εκτιμούσε και αναγνώριζε τις προσπάθειές μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
28. με τιμωρούσε στέλνοντάς με στο δωμάτιό μου χωρίς να μου δίνει εξηγήσεις.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
29. με παρότρυνε να συζητώ μαζί του/της για τις συνέπειες των πράξεών μου για να με βοηθήσει να κατανοήσω καλύτερα τη συμπεριφορά μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
30. φοβόταν ότι θα πάψω να τον/την αγαπάω αν εφαρμόζε αυστηρά μέτρα για να με πειθαρχήσει.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
31. λάμβανε υπόψη του τι θέλω, πριν μου ζητήσει να κάνω κάτι.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
32. ξεσπούσε το θυμό του/της πάνω μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

33. γνώριζε ό, τι μου συνέβαινε στο σχολείο.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
34. έλεγε σε μένα με ποιο τρόπο θα με τιμωρούσε, αλλά δεν εφάρμοζε την τιμωρία.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
35. εκδήλωνε την αγάπη του/της για μένα με αγκαλιές, φιλιά και τρυφερότητα.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
36. δεν έδινε σημασία στην κακή συμπεριφορά μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
37. χρησιμοποιούσε την τιμωρία ως μέσο πειθαρχίας.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
38. κάθε φορά που συμπεριφερόμουν άσχημα, προσπαθούσε να με πειθαρχήσει.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
39. ζητούσε συγγνώμη από εμένα όταν καταλάβαινε ότι η συμπεριφορά του/της απέναντί μου ήταν λανθασμένη.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
40. έλεγε σε μένα τι να κάνω.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
41. υπέκυπτε στις επιθυμίες μου όταν επέμενα έντονα σε αυτές.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
42. με βοηθούσε να καταλάβω τις συνέπειες μιας κακής πράξης μου μέσα από διάλογο και συζήτηση.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
43. με σκαμπίλιζε όταν δε συμπεριφερόμουν σωστά.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
44. διαφωνούσε μαζί μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
45. μού επέτρεπε να διακόπτω τους άλλους.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
46. έδειχνε σε μένα τρυφερότητα.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
47. όταν έβλεπε παιδιά να τσακώνονται, πρώτα τα χώριζε και τα μάλωνε και μετά ζητούσε να μάθει τι ακριβώς είχε συμβεί.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
48. ζητούσε από μένα να εκφράζω ελεύθερα τη γνώμη μου ακόμα και όταν διαφωνούσε μαζί μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
49. με καλόπιανε με επαίνους και δώρα για να με συνετίσει.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
50. με μάλωνε όταν τον/την απογοήτευα με τη συμπεριφορά μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
51. σεβόταν τις απόψεις μου και με παρότρυνε να τις εκφράζω.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
52. μού έβαζε αυστηρά όρια.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
53. έλεγε σε μένα πως ένοιωθε, όταν συμπεριφερόμουν καλά ή όταν συμπεριφερόμουν άσχημα.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

54. χρησιμοποιούσε απειλές για να με τιμωρήσει, χωρίς να μου δίνει εξηγήσεις.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
55. λάμβανε υπόψη του τις επιθυμίες μου όταν έκανε οικογενειακά σχέδια.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
56. όταν ζητούσα να μάθω το λόγο για τον οποίο έπρεπε να υπακούσω σε κάτι, μου απαντούσε ως εξής: «Γιατί είμαι ο πατέρας/η μητέρα σου και σου το ζητάω».	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
57. φαινόταν ότι δεν ήταν σίγουρος/σίγουρη για το πώς θα με βοηθούσε να συμπεριφέρομαι καλύτερα.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
58. συζητούσε με μένα για τις συνέπειες των πράξεών μου.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
59. είχε πολλές απαιτήσεις από εμένα.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
60. μπορούσε να διοχετεύσει την αρνητική συμπεριφορά μου σε θετικές δραστηριότητες.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
61. με έδερνε όταν δεν υπάκουα.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
62. έλεγε σε μένα πόσο σημαντικό ήταν να ακολουθώ τους κανόνες της οικογένειας.	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

ΕΝΟΤΗΤΑ IV.

Παρακάτω είναι ένας κατάλογος με στοιχεία συμπεριφοράς. Για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου λάβε υπόψη σου τη συμπεριφορά σου **στο παρόν** ή **στους τελευταίους 6 μήνες**. Εάν το στοιχείο της συμπεριφοράς σου ταιριάζει **πολύ** ή **πολύ συχνά**, βάλε σε κύκλο σε 2. Εάν το στοιχείο της συμπεριφοράς σου ταιριάζει **κάπως** ή **μερικές φορές**, βάλε σε κύκλο το 1. Εάν το στοιχείο της συμπεριφοράς δεν σου ταιριάζει **καθόλου**, βάλε σε κύκλο το 0. **Βεβαιώσου ότι απάντησες σε όλες τις ερωτήσεις.**

0= Δεν ταιριάζει

1= Ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές

2= Ταιριάζει πολύ ή πολύ συχνά

0	1	2	1. Συμπεριφέρομαι πολύ ανώριμα για την ηλικία μου.	0	1	2	33. Αισθάνομαι ότι κανείς δε με αγαπά.
0	1	2	2. Πίνω αλκοόλ, χωρίς την άδεια των γονιών μου (περίγραψε): _____	0	1	2	34. Αισθάνομαι ότι οι άλλοι είναι εναντίον μου, ότι με έχουν βάλει στο μάτι.
0	1	2	3. Είμαι πνεύμα αντιλογίας.	0	1	2	35. Αισθάνομαι ότι δεν αξίζω τίποτα, ότι είμαι κατώτερος/η.
0	1	2	4. Δεν καταφέρνω να τελειώσω κάτι που αρχίζω.	0	1	2	36. Τραυματίζομαι συχνά, παθαίνω εύκολα ατυχήματα.
0	1	2	5. Υπάρχουν πολύ λίγα πράγματα που με ευχαριστούν.	0	1	2	37. Μπλέκω σε πολλούς καυγάδες.
0	1	2	6. Αγαπώ τα ζώα.	0	1	2	38. Με πειράζουν πολύ οι άλλοι.
0	1	2	7. Κανυχείμαι.	0	1	2	39. Κάνω παρέα με παιδιά που μπλέκουν σε φασαρίες.
0	1	2	8. Δεν μπορώ να συγκεντρωθώ, δεν προσηλώνω την προσοχή μου για πολλή ώρα.	0	1	2	40. Ακούω ήχους ή φωνές που οι άλλοι νομίζουν ότι δεν υπάρχουν (περίγραψε): _____
0	1	2	9. Δεν μπορώ να βγάλω από το μυαλό μου ορισμένες σκέψεις, έμμονες ιδέες (περίγραψε): _____	0	1	2	41. Ενεργώ χωρίς να σκεφθώ πρώτα.
0	1	2	10. Δεν μπορώ να σταθώ ακίνητος, είμαι ανήσυχος, υπερκινητικός.	0	1	2	42. Προτιμώ να είμαι μόνος μου, παρά με άλλους.
0	1	2	11. Είμαι υπερβολικά εξαρτημένος από τους μεγάλους.	0	1	2	43. Λέω ψέματα, κάνω μικροαπάτες.
0	1	2	12. Νιώθω μοναξιά.	0	1	2	44. Τρώω τα νύχια μου.
0	1	2	13. Νιώθω σύγχυση, σαν να είμαι χαμένος.	0	1	2	45. Είμαι νευρικός, τα νεύρα μου είναι τεντωμένα.
0	1	2	14. Κλαίω πολύ.	0	1	2	46. Μέρη του σώματός μου κάνουν νευρικές κινήσεις, συσπάσεις-τινάγματα (περίγραψε): _____
0	1	2	15. Είμαι πολύ ειλικρινής.	0	1	2	47. Βλέπω εφιάλτες.
0	1	2	16. Είμαι σκληρός και μοχθηρός με τους άλλους.	0	1	2	48. Δε με συμπαθούν τα παιδιά.
0	1	2	17. Ονειροπολώ πολύ.	0	1	2	49. Μπορώ να κάνω ορισμένα πράγματα καλύτερα από άλλα παιδιά.
0	1	2	18. Προσπαθώ επίτηδες να τραυματιστώ ή να σκοτωθώ.	0	1	2	50. Έχω πολλούς φόβους, είμαι αγχώδης.
0	1	2	19. Ζητώ πολλή προσοχή από τους άλλους.	0	1	2	51. Αισθάνομαι ζαλάδες.
0	1	2	20. Καταστρέφω τα πράγματά μου.	0	1	2	52. Αισθάνομαι υπερβολικά ένοχος.
0	1	2	21. Καταστρέφω πράγματα που ανήκουν σε άλλους.	0	1	2	53. Τρώω υπερβολικά.
0	1	2	22. Είμαι ανυπάκουος στους γονείς μου.	0	1	2	54. Αισθάνομαι υπερβολικά κουρασμένος χωρίς λόγο.
0	1	2	23. Είμαι ανυπάκουος στο σπίτι.	0	1	2	55. Είμαι παχύς.
0	1	2	24. Δεν τρώω όσο καλά θα έπρεπε.				56. Έχω σωματικά ενοχλήματα χωρίς γνωστή ιατρική αιτία:
0	1	2	25. Δεν τα πάω καλά με τα άλλα παιδιά.	0	1	2	α. Διάφορους πόνους (εκτός από πονοκεφάλους, πόνους στην κοιλιά)
0	1	2	26. Δεν αισθάνομαι τύψεις όταν έχω κάνει κάτι που δεν έπρεπε.	0	1	2	β. Πονοκεφάλους
0	1	2	27. Ζηλεύω τους άλλους.	0	1	2	γ. Ναυτία, τάση για εμετό
0	1	2	28. Παραβαίνω τους κανόνες στο σπίτι, στο σχολείο ή αλλού.	0	1	2	δ. Προβλήματα με τα μάτια μου (όχι ότι φοράω γυαλιά) (περίγραψε): _____
0	1	2	29. Φοβάμαι ορισμένα ζώα, καταστάσεις ή μέρη εκτός από το σχολείο (περίγραψε): _____	0	1	2	ε. Εξανθήματα ή άλλα δερματικά προβλήματα
0	1	2	30. Φοβάμαι να πάω στο σχολείο.	0	1	2	στ. Κοιλιακούς πόνους
0	1	2	31. Φοβάμαι μήπως σκεφτώ ή κάνω κάτι κακό.	0	1	2	ζ. Κάνω εμετούς
0	1	2	32. Αισθάνομαι ότι πρέπει να είμαι τέλειος.	0	1	2	η. Άλλα (περίγραψε): _____

0= Δεν ταιριάζει

1= Ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές

2= Ταιριάζει πολύ ή πολύ συχνά

- 0 1 2 57. Επιτίθεμαι και χτυπώ άλλους.
- 0 1 2 58. Τσιμπώ επίμονα το δέρμα μου ή άλλα μέρη του σώματός μου (περίγραψε): _____
- 0 1 2 59. Μπορώ να είμαι πολύ φιλικός.
- 0 1 2 60. Μου αρέσει να δοκιμάζω καινούργια πράγματα.
- 0 1 2 61. Είμαι κακός μαθητής.
- 0 1 2 62. Είμαι αδέξιος, δεν έχω καλό συντονισμό.
- 0 1 2 63. Προτιμώ να κάνω παρέα με μεγαλύτερα παιδιά.
- 0 1 2 64. Προτιμώ να κάνω παρέα με μικρότερα παιδιά.
- 0 1 2 65. Αρνούμαι να μιλήσω στους άλλους.
- 0 1 2 66. Επαναλαμβάνω μερικές πράξεις ξανά και ξανά (περίγραψε): _____
- 0 1 2 67. Κάνω φυγές από το σπίτι.
- 0 1 2 68. Φωνάζω πολύ, ουρλιάζω.
- 0 1 2 69. Είμαι μυστικοπαθής, κρατώ πράγματα μέσα μου.
- 0 1 2 70. Βλέπω πράγματα που οι άλλοι νομίζουν ότι δεν υπάρχουν (περίγραψε): _____
- 0 1 2 71. Δεν είμαι άνετος, ντροπιάζομαι εύκολα, αισθάνομαι εύκολα αμηχανία.
- 0 1 2 72. Βάζω φωτιές.
- 0 1 2 73. Πιάνουν τα χέρια μου, είμαι πολύ επιδέξιος.
- 0 1 2 74. Μου αρέσει να κάνω επίδειξη.
- 0 1 2 75. Είμαι πολύ ντροπαλός ή δειλός.
- 0 1 2 76. Κοιμάμαι λιγότερο από άλλα παιδιά.
- 0 1 2 77. Κοιμάμαι περισσότερο από άλλα παιδιά κατά τη διάρκεια της μέρας ή της νύχτας (περίγραψε): _____
- 0 1 2 78. Είμαι απρόσεκτος, η προσοχή μου διασπάται εύκολα.
- 0 1 2 79. Έχω πρόβλημα λόγου (περίγραψε): _____
- 0 1 2 80. Υπερασπίζομαι τα δικαιώματά μου.
- 0 1 2 81. Κλέβω από το σπίτι.
- 0 1 2 82. Κλέβω από άλλα μέρη.
- 0 1 2 83. Μαζεύω πράγματα που μου είναι άχρηστα (περίγραψε): _____

- 0 1 2 84. Κάνω πράγματα που οι άλλοι θεωρούν παράξενα (περίγραψε): _____
- 0 1 2 85. Έχω ιδέες που οι άλλοι θεωρούν παράξενες (περίγραψε): _____
- 0 1 2 86. Είμαι πεισματάρης/α.
- 0 1 2 87. Η διάθεσή μου και τα συναισθήματά μου αλλάζουν ξαφνικά.
- 0 1 2 88. Μου αρέσει να είμαι με άλλους..
- 0 1 2 89. Είμαι καχύποπτος.
- 0 1 2 90. Βρίζω, λέω βρομόλογα.
- 0 1 2 91. Σκέφτομαι την αυτοκτονία.
- 0 1 2 92. Μου αρέσει να κάνω τους άλλους να γελούν.
- 0 1 2 93. Μιλώ πάρα πολύ.
- 0 1 2 94. Πειράζω πολύ τους άλλους, είμαι πειραχτήρι.
- 0 1 2 95. Αρπάζομαι εύκολα.
- 0 1 2 96. Σκέφτομαι το σεξ πάρα πολύ.
- 0 1 2 97. Απειλώ τους άλλους ότι θα τους κτυπήσω.
- 0 1 2 98. Μου αρέσει να βοηθώ τους άλλους.
- 0 1 2 99. Καπνίζω.
- 0 1 2 100. Δυσκολεύομαι να κοιμηθώ (περίγραψε): _____
- 0 1 2 101. Κάνω σκασιαρχείο ή αδικαιολόγητες απουσίες.
- 0 1 2 102. Δεν έχω πολλή ενέργεια.
- 0 1 2 103. Είμαι δυστυχισμένος, θλιμμένος, μελαγχολικός.
- 0 1 2 104. Κάνω πιο πολλή φασαρία από άλλα παιδιά.
- 0 1 2 105. Κάνω χρήση ουσιών για μη ιατρικούς λόγους (μη συμπεριλάβεις το κάπνισμα ή το αλκοόλ) (περίγραψε): _____
- 0 1 2 106. Μου αρέσει να είμαι σωστός και δίκαιος με τους άλλους.
- 0 1 2 107. Μου αρέσουν τα καλά αστεία.
- 0 1 2 108. Μου αρέσει να κάνω τη ζωή μου εύκολη.
- 0 1 2 109. Προσπαθώ να βοηθώ τους ανθρώπους όσο μπορώ.
- 0 1 2 110. Θα ήθελα να ανήκω στο αντίθετο φύλο.
- 0 1 2 111. Απομονώνομαι στον εαυτό μου, δεν κάνω σχέσεις με άλλους.
- 0 1 2 112. Αγωνιώ, είμαι αγχώδης.

Βεβαιώσου ότι απάντησες σε όλες τις ερωτήσεις.

ΕΝΟΤΗΤΑ V.

Ήταν εύκολο να απαντηθεί αυτό το ερωτηματολόγιο;

- ☐ Πολύ εύκολο
☐ Εύκολο
☐ Δύσκολο
☐ Πολύ δύσκολο

Σχόλια.....
.....

Υπάρχουν ερωτήσεις τις οποίες θα χαρακτηρίζες ενοχλητικές;

- ☐ Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω

Αν απάντησες **Ναι**, σε παρακαλώ σημείωσε τους αριθμούς αυτών των ερωτήσεων
.....

Υπάρχουν ερωτήσεις οι οποίες δεν είναι σαφείς;

- ☐ Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω

Αν απάντησες **Ναι**, σε παρακαλώ σημείωσε τους αριθμούς αυτών των ερωτήσεων
.....

Υπάρχουν ερωτήσεις στις οποίες δεν μπόρεσες να βρεις την απάντηση που ταιριάζει στην περίπτωση σου;

- ☐ Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω

Αν απάντησες **Ναι**, σε παρακαλώ σημείωσε τους αριθμούς αυτών των ερωτήσεων
.....